

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ Κ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1971 | ΑΡΙΘ. 22

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α'

XLVI. Τοιούτοις οὖν ὑποδείγμασιν κολληθῆναι καὶ ἡμᾶς δεῖ, ἀδελφοί. 2. γέγραπται γάρ· *Κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται.* 3. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· *Μετὰ ἀνδρὸς ἀθῶου ἀθῶος ἔση*
5 *καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔση, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις.* 4. κολληθῶμεν οὖν τοῖς ἀθῶοις καὶ δικαίοις· εἰσὶν δὲ οὗτοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. 5. ἵνατι ἔρεις καὶ θυμοὶ καὶ διχοστασίαι καὶ σχίσματα πόλεμός τε ἐν ὑμῖν; 6. ἢ οὐχὶ ἓνα Θεὸν ἔχομεν καὶ ἓνα Χριστὸν καὶ ἐν πνεῦμα τῆς
10 *χάριτος τὸ ἐκχυθὲν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ μία κλήσις ἐν Χριστῷ;* 7. ἵνατι διέλκομεν καὶ διασπῶμεν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ στασιάζομεν πρὸς τὸ σῶμα τὸ ἴδιον, καὶ εἰς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐρχόμεθα, ὥστε ἐπιλαθέσθαι ἡμᾶς, ὅτι μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων; μνήσθητε τῶν λόγων Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν.
15 8. εἶπεν γάρ· *Οὐδαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ· καλὸν ἦν αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη, ἢ ἓνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι· κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ἓνα τῶν ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι.* 9.

4 Ψαλμ. 17,26 ἐ. 8. Πρβ. Α' Κορ. 1,10. Ἰακ. 4,1. 9. Πρβ. Ματθ. 28,19. Β' Κορ. 13,13. Α' Κορ. 12,4 ἐ. 11. Πρβ. Ἐφ. 4,4 ἐ. Α' Κορ. 8,6. 6,15. 12,12 ἐ. 27. Ῥωμ. 12,4 ἐ. Ἐφ. 5,30 (Κλήμ. Α' Κορ. 38,1). 15. Πρβ. Ματθ. 18,6 ἐ. 26,24. Μάρκ. 9,42. 14,21. Λουκ. 17,1. 22,22. (Πρβ. Κλήμ. Α' 13,2).

11 διέλκωμεν I | 14 Ἰησοῦ τ. κ. ἡμῶν A: τοῦ κ. ἡ. Ἰ. X. ΙΚΣ: domini Ihesu Λ | 16 οὐκ A (Ματθ. 26,24 Μάρκ. 14,21): μὴ I | 18 ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι ΛΚΣ: μικρῶν μου σκανδαλίσαι ΑΙ (Ματθ. 18,6).

20 τὸ σχίσμα ὑμῶν πολλοὺς διέστρεψεν, πολλοὺς εἰς ἀθυμίαν ἔβαλεν, πολλοὺς εἰς δισταγμὸν, τοὺς πάντας ἡμᾶς εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος ὑμῶν ἐστὶν ἡ στάσις.

20 τοὺς ΑΙΚ: + δὲ ΛΣ | ἡμᾶς: ὑμᾶς Ι.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

(Ἀπόδοσις εἰς ἀπλὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν).

XLVI. Εἰς τέτοια ὑποδείγματα (ἀρετῆς καὶ ἀγιότητος) πρέπει λοιπὸν νὰ προσκολληθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί. 2. Διότι ἔχει γραφῆ (εἰς τὴν Ἀγ. Γραφήν)· «Νὰ προσκολλᾶσθε εἰς τοὺς ἁγίους (μιμούμενοι αὐτούς), διότι ὅσοι προσκολλῶνται εἰς αὐτούς, θὰ ἁγιασθοῦν». 3. Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος (χωρίον) λέγει· «Μὲ ἄνδρα ἀθῶον (ἐὰν συναναστρέφῃσαι), θὰ γίνῃς ἀθῶος, καὶ μὲ ἐκλεκτὸν (ἐνάρετον καὶ ἅγιον) θὰ γίνῃς ἐκλεκτός, καὶ μὲ διεστραμμένον θὰ διαστραφῇς. 4. Ἄς προσκολληθῶμεν λοιπὸν εἰς τοὺς ἀθῶους καὶ τοὺς δικαίους· οὗτοι δὲ εἶναι οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ. 5. Διὰ ποῖον λόγον ὑπάρχουν φιλονικίαι καὶ θυμοὶ καὶ διχόνοιαὶ καὶ σχίσματα καὶ πόλεμος μεταξύ σας; 6. Ἡ μήπως δὲν ἔχομεν ἓνα Θεὸν καὶ ἓνα Χριστὸν καὶ ἓν Πνεῦμα χάριτος, ποῦ ἐχύθηκε ἐπάνω μας, καὶ μήπως μία καὶ ἡ αὐτὴ κλῆσις εἰς Χριστὸν δὲν εἶναι (δι' ὅλους μας); 7. Διὰ ποῖον λόγον παρασύρομεν καὶ διασπῶμεν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ στασιάζομεν (ἐπαναστατοῦμεν) ἐναντίον τοῦ ἰδίου μας σώματος, καὶ καταντῶμεν εἰς τοιαύτην ἀναισχυντίαν, ὥστε νὰ λησμονῶμεν, ὅτι εἴμεθα μέλη μεταξύ μας; Ἐνθυμηθῆτε τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν. 8. Εἶπε λοιπὸν· «Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον· θὰ ἦτο καλὸν δι' αὐτόν, ἐὰν δὲν εἶχε γεννηθῆ, παρά νὰ σκανδαλίση ἓνα ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν μου· καλῦτερον θὰ ἦτο δι' αὐτόν νὰ κρεμάσῃ μιλόπετρα καὶ νὰ καταποντισθῆ εἰς τὴν θάλασσαν, παρά νὰ διαστρέψῃ (διαφθείρῃ) ἓνα ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν μου». 9. Τὸ σχίσμα σας διέστρεψε πολλοὺς, πολλοὺς ἔβαλεν εἰς μελαγχολίαν, πολλοὺς εἰς δισταγμὸν, ὅλους μας δὲ εἰς λύπην· καὶ ἐπίμονος (μόνιμος καὶ ἀδιάκοπος) εἶναι ἡ στάσις σας.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου.

Ἡ ἐν ὄψει, κατὰ τὸν μῆνα αὐτόν, Θεομητορικὴ ἑορτὴ τῶν Εἰσοδίων ἐμπνέει τὸ καθῆκον τῶν πιστῶν γονέων νὰ ἀφιερῶνουν τὰ τέκνα των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὡς ἡ θεόπαις Μαριάμ, καθ' ἃ ἀναφέρει ἡ ἀρχαία παράδοσις, ἀφιερῶθη κατὰ τὴν τρυφερὰν τῆς ἡλικίας εἰς τὸν Ναόν, οὕτω καὶ οἱ βλαστοὶ κάθε χριστιανικῆς οἰκογενείας πρέπει νὰ ὀδηγῶνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς των πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καλλιεργουμένης εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς των ἐνωρὶς καὶ ἐγκαίρως τῆς εὐσεβείας. Τοιοντοτρόπως, διὰ τοῦ τακτικοῦ των ἐκκλησιασμοῦ καὶ τῆς διαποτίσεώς των μὲ τὰ νάματα τῆς πίστεως θὰ ἀποβοῦν ζῶντα μέλη τοῦ μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, θὰ διασφαλισθῇ δὲ οὕτω τὸ ἐπίγειον καὶ τὸ οὐράνιον μέλλον των. Οἱ δὲ λειτουργοὶ καὶ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν χρέος νὰ διευκολύνουν τὴν «ὁδὸν» αὐτὴν, ὑπογραμμίζοντες εἰς τοὺς γονεῖς τὴν ἀξίαν της.

Πατὴρ πάντων.

Ὁ ποιμὴν εἶναι ἐξ ἴσου πατὴρ δι' ὅλα τὰ πνευματικά του τέκνα, δι' ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐνορίας του. Καμμίαν διάκρισιν δὲν κάμνει ἢ καρδίαν του μεταξὺ των. Οὔτε ἡλικία, οὔτε φύλον, οὔτε κοινωνικὴ θέσις, οὔτε πλοῦτος ἢ πενία, οὔτε ἀγιότης ἢ ἁμαρτωλότης δὲν καθορίζουν τὴν κλίμακα τῶν πρὸς αὐτὰ αἰσθημάτων του, τὰ ὅποια εἶναι δι' ὅλους αἰσθήματα πατρικῆς στοργῆς καὶ ἄκρου ποιμαντικοῦ ἐνδιαφέροντος. Συμβαίνει ὅμως, δυστυχῶς ὄχι σπανίως, νὰ διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς τὸ καθῆκον τοῦτο, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν σκανδαλισμὸν τῶν ψυχῶν καὶ τὴν μὴ πλήρη ἀπήχησιν εἰς αὐτὰς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Καλὸν εἶναι λοιπὸν ὅλοι οἱ αἰδεσιμώτατοι ἐφημέριοί μας νὰ τηροῦν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τὸ πρωταρχικὸν τοῦτο χρέος των, τὸ ὅποϊον πηγάζει ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν τήρησίν του, καὶ εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐκ μέρους τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν φωτεινῶν

τούτων προτύπων τῆς ποιμαντικῆς δεοντολογίας. Οὕτω, μόνον ἐκάστη τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ὡς εἶναι αἱ ἐνορίαί, θὰ δύναται νὰ ἀντιστοιχῇ ἐν τοῖς πράγμασι πρὸς τὴν ἀρχαῖκὴν ὀνομασίαν τῆς Ἐκκλησίας ὡς («ἀγάπης»). Διότι προϋπόθεσις καὶ ἐχέγγυον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὁ ποιμὴν, ὁ ὁποῖος γνωρίζει νὰ εἶναι, μὲ τὴν ὄντως πατρικὴν του συμπεριφορὰν, ὁ συνεκτικὸς παράγων μεταξὺ τῶν πνευματικῶν του τέκνων.

Διὰ τὴν ἰ. Ἐξομολόγησιν.

Ὡς γνωστὸν, δὲν ἔχουν ὅλοι οἱ ἐφημέριοι τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἐπισκόπου ἐξουσιοδότησιν νὰ ἐπιτελοῦν τὸ Μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀπαλλάσσει ἕκαστον ἐφημέριον ἀπὸ τὴν περὶ τὸ Μυστήριον τοῦτο μέριμναν. Ἔργον παντὸς ποιμένος εἶναι νὰ κατευθύνῃ καὶ νὰ ὀδηγῇ, μὲ καταλλήλους νοουθεσίας, τὰς ψυχὰς πρὸς τὴν στενὴν πύλιν τῆς ἐν μετανοίᾳ ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτημάτων των, ὑποδεικνύων εἰς αὐτὰς τὸν κατάλληλον πνευματικὸν καὶ προετοιμάζων αὐτὰς διὰ μίαν εἰλικρινῆ καὶ γνησίαν ἐξομολόγησιν. Ἡ μέριμνα δὲ αὐτῆ πρέπει νὰ εἶναι περισσοτέρα τώρα, ἐν ὅφει τῆς τεσσαρακοστῆς τῶν Χριστουγέννων, περιόδου κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πιστοὶ θὰ προετοιμάσων ἑαυτοὺς διὰ τὴν συνειδητὴν συμμετοχὴν των εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν. Ἰδιαιτέρως δέ, πρέπει νὰ τονισθῇ εἰς αὐτούς, ὅτι ἡ ἀπλῆ συγχωρητικὴ εὐχή, ἡ ὁποία δίδεται εἰς ὠρισμένους Ναοὺς, χωρὶς νὰ προηγηθῇ ἐξομολόγησις, δὲν ἀποτελεῖ εἰ μὴ ἀσέβειαν πρὸς τὸ Μυστήριον, πού κάθε ἄλλο παρὰ ἀπαλλάσσει τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὴν ἐνοχίαν της.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιδικῶν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», «ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ» καὶ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» παρακαλοῦνται, ὅπως πᾶσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεώς των γνωστοποιῶν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἴρηται Περιδικῶν, Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι Τ. 140, δι' ἐπιστολῆς των, σημειουμένης ἀπαρατήτως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ ΑΞΙΑΙ

ΣΤ'

Αἱ μνημονευθεῖσαι συναρτήσεις τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ ἠθικῆς σφαίρας ἐξηγοῦν διατὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον ἡ ὑγιῆς Τέχνη ἐθεωρήθη ὡς εἷς τῶν σπουδαιότερων φορέων τῆς Παιδείας καὶ τῆς Ἀγωγῆς. Οἱ ἀξιοὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν καλλιτέχναι — χωρὶς νὰ εἶναι κατὰ παραγγελίαν ἠθικολόγοι ἢ παιδαγωγοὶ — ἐπιδροῦν λυτρωτικῶς ἐπὶ τῶν συνανθρώπων των, καθιστοῦν αὐτοὺς κοινωνοὺς τῶν ἰδικῶν των δραματισμῶν, μεταφέρουν αὐτοὺς ἐκ τοῦ χάους εἰς τὴν ἁρμονίαν καὶ ἐκ τῆς διασπάσεως εἰς τὴν ἐνότητα. «Μέσα εἰς τὴν πνιγηρὰν ἀτμόσφαιραν τῆς καθημερινῆς ζωῆς ὑπενθυμίζουν τὸν κόσμον τῆς πληρότητος, τῆς ἀδιαταράκτου ἐνότητος καὶ ἀναφλέγουν τὸν πόθον πρὸς τὴν παραδείσιον κατάστασιν τῆς ὀλότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας» (Ν. Ἰ. Λούβαρι, *Μεταξὺ δύο κόσμων*, Ἀθῆναι 1949, σελ. 79). «Οἱ ἄνθρωποι, — ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος —, εἶναι οὕτω δημιουργημένοι, ὥστε νομίζουν ὅτι πᾶν τὸ καλῶς καὶ ἐπιχαρίτως λεγόμενον εἶναι ὀρθότερον καὶ ἀληθέστερον» (*De doctrina christiana* IV). Καὶ κατὰ τὸν Λακτάντιον «πᾶν ὅ,τι εὐάρεστον πεῖθει καὶ εἰσδύει, ἐὰν τέρπη εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς», (*Inst. div.* L. 6,21). Ὡς παρετήρει ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς καὶ ἀκαδημαϊκὸς Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, «διὰ πολλοὺς αἰ ἀφηρημέναι ἰδέαι ἐν τῇ ξηρᾷ καὶ ψυχρᾷ αὐτῶν διατυπώσει ματαίως κρούουσι τὰς θύρας τῆς ἀντιλήψεως, διότι ἀπαιτεῖται ἐξειδικασμένη ἔντασις προσοχῆς καὶ μεγάλης σκέψεως προσπάθεια εἰς ὀλίγους μόνον προσιδιάζουσαι· ὅταν ὅμως αὐταὶ περιβληθῶν ἐκφρασιν καλλιτεχνικὴν, τὸ καλὸν μετὰ τοῦ τερπνοῦ συνδυάζουσαι, χρησιμεύουσιν ὡς ἄριστοι αὐτῶν ἀγωγοί, οὕτω δὲ καὶ εὐληπτοὶ καθίστανται καὶ εὐαρέστως εἰσδέχεται ταύτας τὸ χωνευτήριον τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς» (Γρηγ. Παπαμιχαήλ, *Ἐκκλησία καὶ Θέατρον*, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, σελ. 201-202).

Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον πάντα τὰ μεγάλα πνεύματα, χωρὶς νὰ φοβῶνται ὅτι θὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἀντιδραστι-

κοί, ἐξύμνησαν τὴν — ἔστω δευτερογενῆ— διδακτικὴν ἀποστολὴν τῆς Τέχνης καὶ μάλιστα μερικοὶ ἐξ αὐτῶν κατεδίκασαν μὲ δξύτητα τὰς καλλιτεχνικὰς ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν συμβάλλονται εἰς τὸ ἔργον τῆς ἠθικῆς μορφώσεως καὶ ἀγωγῆς. Μόνον δειγματοληπτικῶς ἀναφέρω ὀλίγα παραδείγματα: Ὁ Ἡσίοδος ἐπίστευεν ὅτι αἱ Μοῦσαι φέρουν εἰς τὰ χεῖλη του τὸ γλυκὺ ἄσμα, διὰ νὰ ὑμνῆ τοὺς ἀθανάτους καὶ νὰ κηρύττῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν (Ἔπη 7, στ. 29). Ὁ Αἰσχύλος διεκήρυττεν ὅτι, ὡς ὁ διδάσκαλος καθοδηγεῖ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ δίκαιον, τὸ αὐτὸ πράττει καὶ ὁ ποιητὴς διὰ τοὺς ἐνήλικας (Ἀριστοφάνης, Βάτραχοι, στ. 1008-1014). Ὁ Σοφοκλῆς ἐτόνιζεν ὅτι διδάσκει τοὺς ἀνθρώπους, πῶς πρέπει νὰ ζοῦν, παρουσιάζων εἰς τὸ ὄν τὸ δέον τοῦ ὄντος (Ἀριστοτέλης, Ποιητικὴ 25, 1460 β, 34).

Ὁ Πλάτων «περιόρισε τὸν κύκλον τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἰς τὰς ἐκφραζούσας μόνον τὰς ἀγαθὰς πράξεις καὶ τὰ γενναῖα φρονήματα, ἀπέκλεισε δ' ἀπὸ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν νέων πᾶσαν ἐπιζήμιον εἰς τὴν χρηστότητα τῶν ἠθῶν δραματικὴν καὶ ἐπικὴν ποίησιν, τὰς δὲ λοιπὰς Καλὰς Τέχνας ἐθεώρησε προσήκον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν κρίσιν ἀνδρῶν εἰδημόνων καὶ ἐναρέτων» (Γρ. Παπαμιχαήλ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 159), «ἵνα ὡσπερ ἐν ὑγιεινῷ τόπῳ οἰκοῦντες οἱ νέοι ὠφελῶνται ἀπὸ παντὸς ὀπόθεν ἂν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων ἢ πρὸς ὄψιν ἢ πρὸς ἀκοὴν προσβάλλῃ» (Πλάτωνος, Πολιτεία Γ' 392-401. Πρβλ. καὶ Β' 277 ἐξ.). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης συνίστα, ὅπως μὴ ἐπιτρέπηται εἰς τοὺς νέους ἢ θεὰ τῶν πινάκων τοῦ Παύσωνος, ἵνα ἢ φαντασία αὐτῶν τηρηθῇ καθαρὰ παντὸς δυσμόρφου στοιχείου (Ἀριστοτέλους, Πολιτικά VII, V). Ἐπὶ πλεον «κρίνει ἀπαγορευτέαν εἰς τοὺς νέους τὴν ἀκρόασιν καὶ θεωρίαν πάσης τὰ κακὰ καὶ αἰσχρὰ μιμουμένης Τέχνης» (Γρ. Παπαμιχαήλ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 160, 183).

Εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Μπετόβεν δὲν διστάζει διὰ τῆς 9ης συμφωνίας του «εἰς τὸν ὕμνον τῆς χαρᾶς» νὰ διδάξῃ πάντας τοὺς τεθλιμμένους ἀδελφούς του μὲ τοὺς λόγους τοῦ

Σίλλερ: «Κουράγιο, αδέλφια, πάνω ἀπ' τὰ σύννεφα, πάνω ἀπ' τ' ἄστρα ὑπάρχει ἕνας ἀγαθὸς Πατέρας». Ὁ Ντοστογιέφσκη εἰς τὸ ἔργον του «Δαίμονες», μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν θαυμασίαν ψυχολογικὴν ἐμβάθυνσιν, διδάσκει ὅτι ἡ κυρία αἰτία τῆς ἀπιστίας εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἰδίως ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ ἀνήθικος ζωὴ, δοθέντος ὅτι «πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράττων μισεῖ τὸ φῶς...». Ὁ Ντοστογιέφσκη ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ μεταδίδῃ τὸ κήρυγμά του: «Ἡ ἀστραφερὴ, λέγει, μορφὴ τοῦ ὀρθοδόξου, τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ εἶναι γραπτὸ νὰ σώσῃ ὅλο τὸν δυτικὸ-εὐρωπαϊκὸ κόσμον». Καὶ προσθέτει: «Ἡ ἀνάγκη τῆς λατρείας εἶναι ἀναφαίρετη ἰδιότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως... Οὔτε ἕνας λαὸς δὲν μπόρεσε νὰ στηριχθῇ πάνω στὶς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογικῆς». Ἡ διδασκαλία αὕτη ἐπιδρᾷ καὶ σήμερον εἰς τὰς ψυχὰς πολλῶν ρώσων. Οὕτως ἐξηγεῖται διατι ἡ στὰρ τοῦ ρωσικοῦ κινηματογράφου Νατάλια Φατέγεβα ἐδήλωσεν εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅτι ἀγαπᾷ νὰ μελετᾷ τὸν Ντοστογιέφσκη, ἢ διατι εἰς τὸν τάφον τοῦ μεγάλου τούτου λογοτέχνου ἐν Λενινγκράντ βλέπει τις πάντοτε νωπὰ ἄνθη, τὰ ὅποια ἔχουν ἀποθέσει οἱ θαυμασταὶ του.

Θά μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα. Κατὰ τὴν χθεσινὴν ἐσπέραν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θεάτρου «Βέμπο», ἢ Ἐταιρεία τοῦ «Χριστιανικοῦ Θεάτρου» παρουσίασεν εἰς πρώτην παράστασιν τὸ ἔργον τοῦ ἄγγλου θεατρικοῦ συγγραφέως John Priestley «Ὁ ἀνακριτὴς καλεῖ». Ὅσοι παρηκολούθησαν τὴν παράστασιν ταύτην, πραγματικῶς ἠσθάνθησαν τὸ πόσον εἶναι δυνατόν νὰ διδάξῃ ἡ ἀληθινὴ Τέχνη. Τὸ ἔργον αὐτό, χωρὶς ἀνόητα κατὰ παραγγελίαν κηρυγματικὰ στοιχεῖα, εἶναι ἐν ζωντανὸν συγκλονιστικὸν κήρυγμα, τὸ ὅποιον ἀφυπνίζει προσωπικῶς ἕκαστον θεατὴν. Χωρὶς νὰ περιέχῃ οὔτε μίαν λέξιν θρησκευτικὴν, χωρὶς νὰ προδίδῃ οὐδὲ κατὰ ἐλάχιστον τὴν αὐτονομίαν τῆς Τέχνης, κινητοποιεῖ πάντα τοὺς θεατὰς, ὀδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ ἀκούσουν τῷ ὄντι τὴν φωνὴν τῆς ἀφυπνιζομένης ἐκ τοῦ ληθάργου συνειδήσεως καὶ νὰ ἀναφωνήσουν τὸ τοῦ Ψαλμοῦ: «Ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;». Τὸ θεατρικὸν αὐτὸ δημιούργημα κατὰ τρόπον πηγαῖον καὶ πλαστικὸν βοηθεῖ νὰ συνειδητοποιήσωμεν ἅφ' ἑνὸς ὅτι «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν»

καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ὅτι εἶναι «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος».

* * *

Ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται, ὅτι, ἐὰν θέλωμεν τῷ ὄντι νὰ βοηθήσωμεν τὴν νεολαίαν μας νὰ ἀνυψωθῇ πνευματικῶς, μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας προσπαθείας, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῶν διαφόρων παραγόντων τῆς ἀγωγῆς, ὡς στρέψωμεν τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς Τέχνης. Ἀναρίθμητα καλλιτεχνικὰ προγράμματα πρῶτον κατὰ κανόνα τῶν κινηματογράφων, δεύτερον κατὰ μέγα μέρος τῶν θεάτρων καὶ τῶν ἐκδοτικῶν οἴκων καὶ τρίτον συχνάκις τῆς τηλεοράσεως καὶ τοῦ ραδιοφώνου ἔχουν συμμαχήσει ἐναντίον τῆς πνευματικῆς ὑγείας τῶν νέων μας. Τὰ προγράμματα ταῦτα ἀποχαυνώνουν τὴν ψυχὴν των, καθιστοῦν αὐτοὺς ἀξιολογικῶς τυφλοὺς, ἰδεολογικῶς ἀνεστίους, ἀνερματίστους καὶ πνευματικοὺς ὑπνοβάτας. Πρὸς ἀπὸκρουσιν λοιπὸν τῶν φθοροποιῶν καὶ διαβρωτικῶν αὐτῶν ἐπιδράσεων, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸν ψυχοσωματικὸν ὄργανισμὸν τῶν νέων παίζουν τὸν ρόλον ἄλλοτε τῆς καθαριδίνης καὶ ἄλλοτε τῶν παραισθησιογόνων ναρκωτικῶν, ἀπαιτεῖται συναγερμὸς, ἐπιφυλακὴ καὶ κινητοποίησις πάντων τῶν ἀρμοδιῶν. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἐν εἶδος πνευματικῆς χολέρας καὶ συφιλίδος ἐξαπλοῦται ὅλον ἐν καὶ περισσότερον καὶ διακυβεύει τὴν πνευματικὴν ὑγείαν καὶ τὴν βιολογικὴν εὐρωστίαν τῆς νέας γενεᾶς καὶ προετοιμάζει τὴν δημιουργίαν τῆς ἠθικῆς δυσμορφίας. Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος δὲν εὐρίσκεται ἀπλῶς ἐπὶ θύραις, ἀλλ' ἔχει εἰσχωρήσει ἤδη εἰς πολλὰς ἐκ τῶν οἰκιῶν μας, πρέπει νὰ γίνῃ καθολικὸν αἶτημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ διακηρύξωμεν ὅ,τι διεκήρυξεν εἰς γερμανὸς αἰσθητικὸς: «Τὸ αἶσθημα τῆς αἰδοῦς τοῦ λαοῦ πρέπει νὰ διαφυλαχθῇ. Εἶναι προτιμότερον νὰ ὑπάρχη εἰς λαὸς ἄνευ ἑνὸς Μιχαήλ Ἀγγέλου ἢ νὰ ὑπάρχη εἰς λαὸς ἄνευ αἰσθήματος αἰδοῦς».

Οί λόγοι ο἗τοι δι' ἡμᾶς σημαίνουν, ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία ἢ ἡ καλαισθητικὴ ἀπόλαυσις ἢ ἡ καλαισθητικὴ ἀγωγή δέον νὰ εἶναι ἐντεταγμένη εἰς τὴν ὁλότητα τῆς ὑγιοῦς μορφωτικῆς προσπαθείας καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑποχωρῇ, ὅταν ἀνατρέπη τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν. Τὸ καλλιτέχνημα, τὸ ὁποῖον ποθοῦμεν νὰ γίνωμεν ἢ νὰ διαπλάσωμεν, σημαίνει οὐχὶ ἐσωτερικὴν διάσπασιν, ἀλλ' ἐνότητα καὶ ἀναγωγὴν πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους λειτουργιῶν καὶ ροπῶν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν μορφωτικῶν προσπαθειῶν εἰς τὸ ἐνιαῖον θεῖον κέντρον. Τὸ καλλιτέχνημα αὐτὸ εἶναι ἡ ὠραία ψυχὴ, τὴν ὁποίαν πρὸ τοῦ Schiller καθώρισεν ὁ Μέγας Βασιλεὺς λέγων, ὅτι ὠραία εἶναι πᾶσα ψυχὴ «ἢ ἐν συμμετρίᾳ τῶν οἰκειῶν δυνάμεων θεωρουμένη». Εἶναι ἡ ψυχὴ, ἣτις ἐπανευρίσκει τὸ ἀρχαῖον πρωτόκτιστον κάλλος, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν ὁ Δημιουργός.

(Τέλος)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀνακοινοῦται, ὅτι ἡ δι' ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ TAKE συσταθεῖσα ἐπιτροπὴ κρίσεως αἰτήσεων δανείων, συνελθοῦσα εἰς συνεδρίασιν τὴν 25-5-71 ἐνέκρινεν τὰς μέχρι 24-5-71 ὑποβληθείσας εἰς τὸ TAKE αἰτήσεις ἀπλῶν δανείων, ἐξαιρέσει ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν πλέον τοῦ 1/3 ἐκ προηγουμένου δανείου, ὡς καὶ τῶν μὴ ἐγγραφέντων εἰσέτι εἰς τὰ μητρώα ἠσφαλισμένων τοῦ TAKE, λόγῳ μὴ ὑποβολῆς τῶν σχετικῶν δικαιολογητικῶν.

Ὡσαύτως, ἐνέκρινεν καὶ 13 αἰτήσεις στεγαστικῶν δανείων ἠσφαλισμένων καὶ συναξιούχων, Ἀθηνῶν καὶ Ἐπαρχιῶν, ἐκ τοῦ ἀδιαθέτου ὑπολοίπου τῆς ὑπὸ τῆς Νομισματικῆς Ἐπιτροπῆς χορηγηθείσης πιστώσεως, κατὰ τὴν 15-1-1971.

Ἐκ τοῦ TAKE

ΠΙΣΤΙΣ, ΕΡΓΑ, ΔΙΚΑΙΩΣΙΣ

«Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἔστιν, οὕτως καὶ ἡ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά ἐστίν». (Ἰακ. β' 26).

1. Ἡ δύναμις τοῦ πλούτου ἐξασθενεῖ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως.

Ὁ πλούσιος νεανίας τοῦ Εὐαγγελίου (Ματθ. ιθ' 16) ἐτήρει ἀπάσας τὰς διατάξεις τοῦ Νόμου τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἐπίστευε, λοιπόν, ὅτι ἦτο καθ' ὅλα, τύποις καὶ οὐσίᾳ, ἔτοιμος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διότι δὲν ἐφόνευσε. Δὲν ἐμοίχευσε. Οὐτε ἐκλεψε. Οὐτε ἐμαρτύρησε ψευδῶς. Ἐτίμα τὸν πατέρα του καὶ τὴν μητέρα του καὶ ἠγάπα τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτὸν. Ἔτσι τοῦλάχιστον ἐπίστευε. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχε τακτοποιήσει τὴν συνείδησίν του καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι ἐξησφάλισε τὸ εἰσιτήριο διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι ἐφύλαξε καὶ ἐφήρμοσεν εἰς τὴν ζωὴν του πᾶν ὅ,τι ὁ Νόμος ἀπῆτει. Ἄλλ' ἤρκεσεν ὀλιγόλεπτος συνομιλία μὲ τὸν Κύριον, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ πλούσιος νέος δὲν ἦτο ἔτοιμος διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν, δι' ἣν ἐθεώρει ἑαυτὸν ἰκανόν. Δὲν ἦτο τέλειος. Ἡ πίστις του καὶ ἡ προσήλωσις του εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν ἦτο στεῖρα καὶ ἄγονος. Ἠγάπα, ὡς εἶπε, τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτὸν. Ἀλλὰ τὸν ἠγάπα μὲ τὸν ἰδικόν του τρόπον. Ἡ ἀγάπη του δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ θερμάνῃ τὸν πλησίον του. Διότι, ἐὰν ἠγάπα τὸν πλησίον, ὡς ἐδήλωσε μετὰ τόσης ἐμφάσεως, τοῦτο καὶ μόνον, ἀνεξαρτήτως τῆς πίστεώς του, θὰ ἤρκει νὰ τὸν ὠθήσῃ εἰς τὸ νὰ διαθέσῃ τὸ ἅπαν τῶν περιουσιακῶν τοῦλάχιστον στοιχείων, τὰ ὅποια φαίνεται ἦσαν λίαν πολλὰ (Ματθ. ιθ' 23), καὶ νὰ διαθέσῃ τὸ προῖον τούτων εἰς τὰς στρατιάς τῶν πενομένων καὶ ἀθλίως διαβιούντων ἀδελφῶν του. Ἄρα, λοιπόν, δὲν ἦσθάνετο ἀγάπην, εἰ μὴ ὅσῃν καὶ καθ' ὃ μέτρον ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὸν ἡ νομικὴ διάταξις. Προφανῶς, ἡ πίστις του τοῦ ὑπηγόρευε τὴν ἐκδήλωσιν φιλανθρωπικῶν αἰσθημάτων, ἀλλὰ ἡ ἔκτασις τούτων περιωρίζετο εἰς τὴν διανομὴν ψυχίων εἰς τοὺς τείνοντας ἐπαίτιδα χεῖρα.

Ὁ Κύριος ἐγνώριζεν, ὡς παντογνώστης, τὴν νοοτροπίαν καὶ τὰς διαθέσεις τοῦ πλουσίου νεανίσκου. Ἦτο ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς τάξεώς του καὶ τῆς ἐποχῆς του. Ὑποκριτῆς μὲ φαρισαϊκὴν ἀντίληψιν καὶ τίποτε περισσότερον. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ νέος, βέβαιος διὰ τὴν κληρονομίαν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἔσπευσε νὰ

ΜΟΝΙΜΟΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Δ'. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΩΝ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΑΘΕΪΑΣ

Τὸ 1966 ὁ J. C. Piguēt δημοσίευσε ἕνα ἄρθρο μὲ τὸν ἐντυπωσιακὸ τίτλο «ὁ Θεὸς πέθανε τρεῖς φορές» (Dieu est mort trois fois), στὸ ὁποῖο διατυπώνει τὴν ἄποψιν ὅτι στοὺς τελευταίους τέσσερες αἰῶνες ὁ Θεὸς πέθανε τρεῖς φορές¹.

1. Les cahiers protestants, 1966, 6.

τοῦ εἶπη ὅτι πάντα ὅσα ὁ Νόμος ἀπῆτει, τὰ ἐτήρησε, θέτει αὐτὸν ἐνώπιον ἐνὸς φοβεροῦ διλήμματος· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι» (Ματθ. ιθ' 21). Ὑπερτέρα τῶν δυνάμεων τοῦ νέου ἡ κλῆσις τοῦ Κυρίου. Ἠγάπα τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτόν. Ἄλλ' ἠγάπα καὶ τὸν πλοῦτον περισσότερο τὸν πλησίον. Διότι, ὅπου ὁ θησαυρός, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου. Προσεκολλήθη εἰς τὸν θησαυρὸν καὶ ἔμεινε μὲ τὴν πίστιν νεκράν. Διότι ἡ ἐνεργὸς πίστις ἀπῆτει θυσίας. Ἀπῆτει ἄσκησιν φιλανθρωπίας πραγματικῆς διὰ τῆς προσφορᾶς ὄχι τόσον ἐκ τοῦ περισσεύματος, ὅσον ἐκ τοῦ ὑστερήματος. Ἀπῆτει ἄρνησιν παντὸς ὑλικοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ἠξίου ἀπὸ τὸν τηρητῆν τῶν τυπικῶν διατάξεων τοῦ Νόμου ἔργα. Διὰ τοῦτο, ἀκούσας τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά» (Ματθ. ιθ' 22). Ἀλλὰ τοιαύτη πίστις δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ πιστευόμεν καὶ εἴμεθα ἔτοιμοι ν' ἀπαρνηθῶμεν τὰ τοῦ κόσμου, νὰ ὑποστῶμεν πᾶσαν θυσίαν ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἢ δὲν πιστευόμεν. Διότι· «Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι καὶ λειπόμενοι ὧσι τῆς ἡμετέρας τροφῆς, εἶπη δὲ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστὶ καθ' ἑαυτήν» (Ἰακ. β' 14-17).

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Ἔστω κι ἂν νοιώθη κανεὶς τὴν ἀνάγκη ν' ἀμφισβητήσῃ τὸν συγκεκριμένο ἀριθμὸ τῶν «θανατικῶν ἐκτελέσεων τοῦ Θεοῦ» στὰ χρονικὰ ὅρια τῶν τελευταίων αἰῶνων, ὑποχρεώνεται ἀπ' τὴν ἀδυσώπητη ἱστορικὴ πραγματικότητα νὰ δεχτῆ δυὸ γεγονότα. Τὸ πρῶτο: "Ὅτι στὴ νεώτατη φάσι τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας σημειώθηκαν ἀλλεπάλληλα, βίαια κινήματα ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δεσποτικῆς κυριαρχίας του στὸ χρόνον καὶ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ δεῦτερο: "Ὅτι ὁ σύγχρονος ἀθεϊσμός δὲν εἶναι φαινόμενο αὐτόνομο, γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, χωρὶς ρίζες καὶ χωρὶς ἐξάρτησι ἀπὸ τὴν ἀγωνία καὶ τὴν ἀναζήτησι καὶ τοὺς ἰδεολογικοὺς προσανατολισμοὺς τῶν παλαιότερων ἐποχῶν.

Τὸ ἱστορικὸ λῆκνον τοῦ ἀθεϊσμοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος θὰ πρέπη νὰ τὸ ἀναζητήσουμε στὸν ἰδεολογικὸ παφλασμὸ τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδας. Ἡ περίοδος ἐκείνη ὑπῆρξε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα κυριολεκτικὰ κατακλυσμικὴ. Ἡ «Ἀναγέννησι» καὶ ἡ «Μεταρρύθμισι», μὲ τὴν γοητεία τοῦ νέου καὶ τὴν ὄρμη τοῦ ἐπαναστατικοῦ, ἐπνιγαν μέσα στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων τὴ Θεοκεντρικὴ ἐλευθερία, γιὰ νὰ τοὺς χαρίσουν τὴν ἀμφίβολη χειραφέτησι καὶ τὴ νόθο ἐλευθερία τῶν διωγμένων ἀπὸ τὸν παράδεισο εἰκόνων τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ἀναγέννησι φέρνει μιὰ πλήρη ἀνατροπὴ στὴ θεώρησι τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἱστορίας. Ὁ Θεοκεντρισμὸς τῶν παλαιότερων ἐποχῶν παραμερίζεται. Ἡ ἱστορία καὶ ὁ πολιτισμὸς γίνονται ἀνθρωποκεντρικά. Ὁ ἀνθρωπισμὸς ἐγκαινιάζει μιὰ φάσι ἀγῶνος ἐναντίον τῆς θρησκευτικῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου καὶ τῆς θρησκευτικῆς θεμελιώσεως τῆς ζωῆς. Καὶ μετὰ στρέφεται ἐναντίον τῆς ἴδιας τῆς θρησκείας, τὴν ὁποία θεωρεῖ σὰν ἐμπόδιον στὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Μεταρρύθμισι πάλι, ξεκινώντας μὲ ἐσωτερικὸ ὑπόβαθρον τὴν ἀγανάκτησι γιὰ ὅσα γίνονταν στοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καταλύει τὴν αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβάζει σὲ περιωπὴ τὴν ἐλευθερία τοῦ προσώπου καὶ δημιουργεῖ τὸ πνευματικὸ κλίμα, στὸ ὁποῖο ὁ ὀρθολογισμὸς ἀπλώνει ρίζες καὶ θειρεύει.

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα οἱ ἀντιθρησκευτικὲς τάσεις αὐξάνουν. «Ἡ πλειονότης τῶν Γάλλων, γράφει ὁ Paul Hazard, σκεπτόταν κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, ὅπως ὁ Bossuet. Ξαφνικὰ, ἡ Γαλλία σκέπτεται, ὅπως ὁ Voltaire. Αὐτὸ εἶναι μιὰ ἐπανάστασι². "Ὁμως

2. Michel Lelong. Pour un dialogue avec les athées, p. 26.

ὁ ἴδιος ὁ Voltaire, μολονότι ὀρθολογιστῆς καὶ ἐχθρὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἐρμηνεία τοῦ σύμπαντος ἀπαιτεῖ τὴν ὑπαρξί τοῦ Θεοῦ, ὑπερτάτου ὀργανωτοῦ τῆς Δημιουργίας. Μὲ τὸν Sade πραγματοποιεῖται ἓνα ἀκόμα βῆμα πρὸς τὴν διεκδίκησι τῆς ἀνθρώπινης αὐτονομίας. Ὁ Sade ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξί τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ ὑπαρξί του προϋποθέτει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀδιάφορος, κακὸς καὶ ἀνάληγτος. Ἡ ἰδέα, ποῦ ἔχει ὁ Sade γιὰ τὸ Θεό, εἶναι ὅτι ὁ Θεός, ἂν ὑπάρχη, πρέπει νᾶναι μιὰ ὑπαρξί ἐγκληματική, ἡ ὁποία συνθλίβει καὶ ἀρνεῖται τὸν ἄνθρωπο.

Στὴν ὅλη πορεία τοῦ ἀθεϊστικοῦ κινήματος σημαντικὸ ρόλο ἔπαιξε ἡ περιπλάνησι τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν νέων ιδεῶν καὶ τῶν νέων τάσεων.

Ἡ φιλοσοφικὴ τοποθέτησι τοῦ Descartes εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀφετηρία τῆς περιπετείας τῆς συγχρόνου σκέψεως, ἡ ὁποία ἔχει τὶς ρίζες τῆς περισσότερο στὸ Καρτεσιανικὸ σχῆμα, παρὰ στὰ συστήματα τοῦ Telesio ἢ τοῦ Bruno ἢ Campanella. Ἡ σύγχρονη σκέψι, βασικά, εἶναι ἡ ἐξέλιξι τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀπόλυτης ἐλευθερίας, ὅπως ἐπεσημάνθηκε ἀπὸ τὸν Descartes, σὰν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κάνῃ ἢ νὰ μὴ κάνῃ τὸ πρῶτο βῆμα στὴ μεγάλη περιπλάνησι γιὰ τὴν ἀνεύρεσι τῆς ἀλήθειας. Αὐτὴ ἡ ριζοσπαστικὴ φιλελεύθερη τάσι, καθὼς προωθεῖ τὴ θεμελιτικὴ ἀρχὴ τῆς παρουσίας στὸ λογικὸ τῆς τέλος, ποῦ εἶναι ὁ διαμελισμὸς καὶ ἡ ἀποσύνδεσι, αὐτοαποκαλύπτεται σὰν ὑπεύθυνη γι' αὐτὸν τὸν θετικὸ καὶ ἐνεργητικὸ ἀθεϊσμό, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὴ σύγχρονη φιλοσοφία. Ἡ μοντέρνα φιλοσοφία μπορεῖ νὰ ὀνομαστῇ «φιλοσοφία τῆς ἐλευθερίας», μιὰ καὶ βλέπει τὴν ἐλευθερία σὰν τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ καὶ γι' αὐτὸ σὰν τὴν πρώτη ἀξιόλογη ἀρχή. Μιὰ τέτοια φιλοσοφία δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπ' τὸ Θεό, σὰν τὴν πρώτη ἀρχὴ καὶ αἰτία. Ἐπομένως, εἶναι καθαρὰ ἀθεϊστικὴ. Οὔτε ἔχει σημασία τὸ ὅτι ὁ Descartes προβάλλει τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα, θεμελιωμένο στὴν ἀρχὴ τοῦ cogito, ἀκριβῶς σὰν ἀντίβαρο στὴν καθαρὰ ἀθεϊστικὴ φιλοσοφία, ποῦ εἶχε εἰσδύσει παντοῦ. Στὸν ἀθεϊσμό, ποῦ ἦταν τότε τῆς μόδας ἀνάμεσα στὰ ὑψηλὰ στρώματα τῆς κοινωνίας καὶ στὴν Intelligentia, ὁ Descartes ἀντιθέτει τὴν βασικὴ του ἀμφιβολία σὰν μιὰ ἐλεύθερη ἐκλογή. Ἡ ὑπέρτατη διάνοια ἐκθρονίστηκε καὶ ἡ μοναρχία τῆς θελήσεως ἀναγνωρίστηκε σὰν πεμπουσία τοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ἀπομονώνοντας τὴ δυνατότητα προσπελάσεως πρὸς τὴν ὄντολογικὴ ἀλήθεια ἔξω ἀπ' τὸ χῶρο τοῦ ἀνθρώπινου ὑποκειμένου καὶ περιορίζοντάς τὴν πέρα γιὰ πέρα στὰ ὄρια τοῦ ἐγῶ. Ὁ Καρτεσιανισμὸς συγκέντρωσε τὴν προσοχὴ του

ἀποκλειστικά στήν πιό εσωτερική και στήν πιό ολοκληρωτική πράξι τοῦ ἀνθρώπου, στήν πράξι τῆς θελήσεως. Καί μέ τόν τρόπο αὐτό ἔκλεισε ὅλα τὰ μονοπάτια, τὰ ὁποῖα θά μπορούσαν νά ὀδηγήσουν τόν ἄνθρωπο μακριά ἀπ' τὸ δρόμο, ὁ ὁποῖος κατέληγε στόν Holbach καί στόν Feuerbach καί στόν Nietzsche καί στόν Sartre³. Γιά τόν ἴδιο τόν Descartes ὁ Θεός ὑπάρχει. Ὅμως αὐτός ὁ Θεός δέν ἀποκαλύπτεται στόν ἄνθρωπο καί δέν ἐπηρεάζει τή ζωή του. Τὸ ἄτομο, μέσα στήν ἴδια τὴν ὑπαρξί του καί μέ τὴ βοήθεια τῆς προσωπικῆς του σκέψεως ἀναζητάει τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς καί διανοητικῆς του ἀναπτύξεως. Κι ἐπομένως, μένει ἐντελῶς ἀνοικτός ὁ δρόμος γιά τὴ χειραφέτησι ἀπὸ τὸ Θεὸ καί τὴν ἀπολυτοποίησι τοῦ ἀνθρώπου.

Παράλληλα, ἔχουμε τὴν ἰδεαλιστικὴ κίνησι, ἡ ὁποία παγιώθηκε μέ τὸν Kant. Γιά τὸν Kant τὸ πράγμα «καθ' ἑαυτὸ» εἶναι ἀπροσπέλαστο καί ἄγνωστο μέ τὰ μέσα τῆς ἐπιστήμης. Τὸ λογικὸ κάνει κατάχρησι, ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι ἐγγίζει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων καί τὴν οὐσία τοῦ ψυχολογικοῦ μας ἐγώ. Ἡ κριτικὴ τοῦ καθαρῷ λόγου τοῦ Kant φαινόταν πὼς προσανατολίζεται πρὸς ἐκεῖνο, ποῦ διαφεύγει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη τῶν φαινομένων, δηλαδὴ πρὸς τὴν ἠθικὴ καί τὴ θρησκεία. Ὁ προσανατολισμὸς ὅμως αὐτὸς κατέληγε σὲ μιὰ πλήρη ἄρνησι, μιὰ καί στηριζόταν ἀπόλυτα στὴ δύναμι τοῦ λογικοῦ.

Ἐὰν ὁ Descartes καί ὁ Kant μπορούν νά θεωρηθοῦν πρόγονοι τοῦ συγχρόνου ἀθεϊστικοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ὁ Hegel εἶναι ὁ πατέρας. Ἀπὸ τὸν Marx μέχρι τὸν Sartre, ἡ ἄθρη πολεμικὴ, ἡ ὁποία ἐπεδίωξε νά κρημνίσῃ ἀπ' τὸ θρόνο του τὸν ὑπερβατικὸ Θεό, εἶναι ὑποταγμένη στήν Ἐγγελιανὴ φιλοσοφία. Γιά τὸν συγγραφέα τῆς φαινομενολογίας τοῦ πνεύματος, ἕνας ὑπερβατικὸς Θεὸς τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ θέσι δουλείας καί ἀποξενώσεως. Ἡ ὑπερβατικότης καί τὸ μυστήριον ἀναδεικνύουν τὸ Θεὸ τύραννο τοῦ ἀνθρώπου καί ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή, ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καί στόν ἄνθρωπο, ἀρχίζει ὁ σκοτεινὸς διάλογος τοῦ ἀφεντικοῦ μέ τὸν σκλάβο.

Τὸ 1842 ὁ Auguste Comte ὀλοκλήρωνε τὴ δημοσίευσι τοῦ ἔργου του Cours de Philosophie positive (παραδόσεις θετικῆς φιλοσοφίας). Τὸν ἴδιο χρόνον ὁ Ludwig Feuerbach δημοσίευσεν τὸ βιβλίον του L' essence de Christianisme (τὸ νόημα τοῦ Χρι-

3. Cornelio Fabro: God in Exile, translated by Arthur Gibson, p. 91-92.

στιανισμού). Μερικά χρόνια αργότερα, ο Emile Saisset έκανε τὸ ἐξῆς υπόμνημα στὸ διπλὸ αὐτὸ γεγονός: «ὁ κ. Feuerbach στὸ Βερολίνο καθὼς κι ὁ κ. Auguste Comte στὸ Παρίσι προβάλλουν στὴν χριστιανικὴ ἀνθρωπότητα τὴ λατρεία ἑνὸς νέου Θεοῦ, τοῦ ἀνθρωπίνου γένους»⁴.

Στὴ μακρὰ αὐτὴ περίοδο τῶν τεσσάρων αἰώνων, κατὰ τὴν ὁποία ἡ φιλοσοφικὴ ἀγωνία περνοῦσε ἀπὸ διαδοχικὰ στάδια συγκλονιστικῆς μεταμορφώσεως καὶ ἡ κάθε τῆς μεταμόρφωσι τὴν ἔφερε μακρύτερα ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς μεταφυσικῆς βεβαιότητος, οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ τους ἀνάπτυξι, ἀφαιροῦσαν τὰ σκῆπτρα τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ Θεό, γιὰ νὰ τὰ προσφέρουν στὴν ὕλη. Ὁ La Mettrie, ὁ Buchner, ὁ Haeckel, ὁ Feuerbach καὶ οἱ τόσοι ἄλλοι συνάδελφοί τους ἔκαναν ἄρθρο πίστεως τὴν ἀπόλυτη ἀρνησι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ ζήτησαν νὰ ὑψώσουν ἕνα ἐπιστημονικὸ οἰκοδόμημα, στὸ ὁποῖο νὰ μὴ ὑπάρχη καθόλου ἡ σφραγίδα τοῦ Θεοῦ Δημιουργοῦ, ἀλλὰ νὰ κυριαρχῇ ἡ ὕλη καὶ νὰ ὑπηρετῆται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὁ ἀνθρώπος. Ὁ ἀθεϊσμός, ἔλεγε ὁ Renouvier, εἶναι ἡ γνήσια ἐπιστημονικὴ μέθοδος⁵. Καὶ ὁ Montesquieu σημείωνε ὅτι κάθε ἐπιστημονικὴ προσπάθεια, ὅταν ἐπιχειρῇ νὰ δώσῃ μιὰ ἐξήγησι τοῦ κόσμου, νὰ διαμορφώσῃ ἕνα σύστημα τοῦ κόσμου, ὑπόκειται ἄμεσα στὸν ἀθεϊσμό. «Δὲν γνωρίζω, ἔλεγε, πῶς συμβαίνει νὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ σχηματίσῃ κανεὶς ἕνα σύστημα τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ κατηγορηθῇ γιὰ ἀθεϊσμό».

Ἡ σύντομη ἀναδρομὴ, ποὺ ἔκαναμε, εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ τίς πηγές τοῦ ποταμοῦ τοῦ συγχρόνου ἀθεϊσμοῦ, τὴ μακρὰ διαδρομὴ, ποὺ ἔκανε στὸν ἱστορικὸ χῶρο καὶ τὴν ὁρμὴ, ποὺ ἀπόκτησε, καθὼς κατέβηκε στὴν ἐποχὴ μας. Ὁ ἀθεϊσμός τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος δὲν εἶναι ὑπόθεσι τοῦ ἴδιου τοῦ αἰῶνος. Εἶναι ἡ ἀρρώστια ποὺ ἐξελίχθηκε, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ καὶ ἔγινε περισσότερο ἐπικίνδυνη. Ἡ Εὐρώπη ἔκανε μιὰ μεγάλῃ πορεία, γιὰ νὰ καταλήξῃ ἐκεῖ, ποὺ βρίσκεται σήμερα, «ἐλπίδα μὴ ἔχουσα καὶ ἄθεος ἐν τῷ κόσμῳ» (Ἐφεσ. β' 12).

Παρ' ὅλη ὅμως τὴν ἐξάρτησί του ἀπὸ τὸ παρελθόν, ὁ σημερινὸς ἀθεϊσμός δὲν ταυτίζεται μ' αὐτό. Ἔχει τὴν ἰδιοτυπία του καὶ στίς γενικὲς του γραμμὲς καὶ στίς ἐπὶ μέρους ἐκφράσεις του.

(Συνεχίζεται) † Ὁ Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

4. Michel Lelong: Pour un dialogue avec les athées, p. 26-28.

5. Jean Lacroix: Le sens de l'atheisme moderne, p. 18, 19.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ

Μία ἐπαφή με ἄλλους ὀρθοδόξους λαούς εἶναι πάντοτε ὀφέλιμος. Χαρίζει λίαν πολυτίμους ἐμπειρίας. Δίδει τὴν δυνατότητα προσπελάσεως εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῶν ζωῆς, εἰς τὴν διοργάνωσιν καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας. Πάντοτε αἱ ἐπαφαὶ με τοὺς ὀρθοδόξους ἀποτελοῦν πηγὴν θετικῶν ἀποτελεσμάτων. Παίρνει κανεὶς, καὶ ταυτοχρόνως δίδει. Διδάσκειται ἀπὸ τὴν καθόλου ζωὴν τῶν ἄλλων, καὶ προσφέρει ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς τοῦ ζωῆς, ἀφοῦ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὸ ἱστορικὸν προνόμιον νὰ εἴμεθα ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐδώσαμε τὴν ὀρθοδοξίαν εἰς τοὺς ἄλλους.

Καὶ ἂν τὰ ἀνωτέρω ἰσχύουν διὰ πάντα ἀδελφὸν ὀρθόδοξον λαόν, πολὺ περισσότερον ἐφαρμόζονται προκειμένου περὶ τῶν ὀρθοδόξων Ρουμάνων, ἢ ἐπίσκεψις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν ὁποίων προσφέρει τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν συναγωγὴν σπουδαίων συμπερασμάτων καὶ πολυτίμου ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας, παρ' ὅλας τὰς συγχρόνους ἱστορικὰς συνθήκας, ἔχει νὰ παρουσιάσῃ σήμερον μίαν οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ὀργάνωσιν καὶ ζωτικότητα. Πολλὰ τὰ ἀξιοπρόσεκτα παρατηρεῖ ὁ ἐπισκέπτης. Αἱ πρωτοτυπίαὶ ἀφθονοῦν, τὸ πρακτικὸν πνεῦμα κυριαρχεῖ, τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ κλήρου εἶναι ζηλευτόν, αἱ ἱερατικαὶ καὶ μοναστικαὶ κλίσεις ἀφθονοῦν, ὁ μοναχισμὸς ἀνθεῖ καὶ ἡ εὐλάβεια τοῦ πληρώματος ἐκπλήσσει.

Μὲ τὰς εὐλογίας τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν κ. Ἱερωνύμου, καὶ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ρουμανίας κ. Ἰουστινιανοῦ ἐπραγματοποιήσαμεν κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούνιον ἐπίσκεψιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρουμανίας. Καὶ μᾶς παρεσχέθη ἡ πολυτίμος εὐκαιρία νὰ ἴδωμεν ἐκ τοῦ πλησίον τὴν Ἐκκλησίαν αὐτήν, νὰ περιοδεύσωμεν εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς, νὰ συναναστραφῶμεν με πολλοὺς κληρικούς τῆς, νὰ ἀντιληφθῶμεν ὀρισμένα ἐκ τῶν προβλημάτων τῆς, νὰ προσκυνήσωμεν τοὺς Ἱεροὺς ναοὺς τῆς καὶ τὰς πολυπληθεῖς Μονὰς τῆς, νὰ θαυμάσωμεν τὴν πηγαίαν τοῦ λαοῦ εὐλάβειαν, νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὴν λατρευτικὴν ζωὴν τῆς καὶ νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν πολύπτυχον δραστηριότητά τῆς. Μᾶς ἐδόθη ἐπίσης ἡ εὐκαιρία νὰ προσέξωμεν τὴν μοναστικὴν ζωὴν, νὰ ἐπισκεφθῶμεν θεολογικὰς Ἀκαδημίας καὶ Σχολὰς. Καὶ οὕτω νὰ ἀποκτήσωμεν μίαν εἰκόνα τῆς ἐν Ρουμανίᾳ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ καταστάσεως.

Τὰς ἐκ τοῦ Ρουμανικοῦ μοναχισμοῦ ἐντυπώσεις ἡμῶν περιελάβομεν εἰς εἰδικὴν μελέτην ἡμῶν. Ἐνταῦθα θὰ ἐπιχειρήσωμεν εἰς ἀδράς γραμμὰς τὴν ἐν γενικότητι περιγραφὴν τῆς ἐν Ρουμανίᾳ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ ὅπως καταστήσωμεν κοινωνοὺς τῆς ἐμπειρίας ἡμῶν ταύτης τοὺς ἀγαπητοὺς ἀναγνώστας τῶν πτωχῶν τούτων γραμμῶν.

* *

1. Ἐνότης περὶ τὸ Κέντρον.

Τὸ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ἀμέσως. Ὁ Πατριάρχης δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ πρῶτος ἐν ἴσοις μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων. Εἶναι κάτι πλεον αὐτοῦ. Τὸν συνέχει ἡ μέριμνα συνόλης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπισκέπτεται συχνάκις τὰς ἐπαρχίας, συνεργαζόμενος ἐπὶ τόπου μετὰ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων διὰ τὴν ἐπίλυσιν σοβαρῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἢ γενικωτέρων προβλημάτων. Εἰς τὰ Μητροπολιτικά μέγαρα, τὰ ὅποια ἐπεσκέφθημεν, μᾶς ἐπεδείκνυον ἐκάστοτε τὸ δωμάτιον, ἔνθα φιλοξενεῖται ὁ Πατριάρχης, ὡσάκις ἐπισκέπτεται τὴν Μητρόπολιν. Εἰς ὅλα ἐπίσης τὰ Μητροπολιτικά καὶ Ἐπισκοπικά μέγαρα καὶ τὰς κεντρικὰς καὶ ἐπαρχιακὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας (γραφεῖα, ἐργαστήρια κ.λ.π.) δεσπόζουν αἱ φωτογραφίαι τοῦ Πατριάρχου, κάτωθεν δ' αὐτῶν αἱ τοῦ ἐπιχωρίου Ἐπισκόπου. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς ὅλας τὰς Μονὰς τῆς Ἐκκλησίας. Παντοῦ εἰς θέσιν περιβλεπτον ἡ εἰκὼν τοῦ Πατριάρχου. Εἰς μερικὰς μάλιστα ὄχι μία, ἀλλὰ πλείονες.

Ὁ Πατριάρχης εἶναι παράγων ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν περὶ τὸ κέντρον ἐνότητα διεπιστώσαμεν κατὰ τὴν περιοδείαν ἡμῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τὸ πρόγραμμα τῶν κινήσεων ἡμῶν εἶχε καταρτίσει τὸ Πατριαρχεῖον, μὲν πᾶσαν λεπτομέρειαν. Καὶ ἐφηρμόσθη ὑπὸ τῶν τοπικῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἀρχῶν εὐχαρίστως καὶ προθύμως. Παντοῦ ὅπου ἐφθάνομεν, ἐπληροφορούμεθα ὅτι ἡμέρας ἐνωρίτερον εἶχε φθάσει σχετικὴ εἰδησις περὶ τῆς προσεχοῦς ἀφίξεως ἡμῶν, ἐκ μέρους τοῦ ἐπιχωρίου Μητροπολίτου, ὄντος καὶ τούτου ἐγκαίρως ἐνημερωμένου παρὰ τοῦ Πατριαρχείου.

Ἐτερον δεῖγμα τῆς περὶ τὸ κέντρον ἐνότητος εἶναι, ὅτι προΐοντα τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐργαστηρίων τοῦ Πατριαρχείου πωλοῦνται εἰς ἀπάσας τὰς Ἱεράς Μητροπόλεις. Λίαν δ' ἐντόνως ἐκάστη Μητρόπολις ἢ Ἐπισκοπὴ ζῆ τὴν ἐννοίαν τῆς ἐκ τοῦ κέντρου ἐξαρτήσεως αὐτῆς. Πολλάκις δ' εἰς τὰ γραφεῖα τῶν Μητροπολιτῶν εἶδομεν ἀνηρτημένας ὁδηγίας ἢ ἄλλας διατάξεις τοῦ Πατριαρχείου, ἰσχυούσας καθ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν.

2. Καλή ὀργάνωσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

Ἄν καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι εἶναι τεράστιαι εἰς ἕκτασιν, ἐν τούτοις φαίνονται καλῶς ὀργανωμένοι ἐξ ἐπόψεως διοικήσεως. Ὑπάρχουν ἐν συνόλῳ 5 Μητροπόλεις, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Μητροπόλεως Βουκουρεστίων, καὶ 7 Ἐπισκοπαί. Εἷς λαὸς δηλ. 20 περίπου ἑκατομμυρίων εἶναι κατανεμημένος εἰς 12 μόνον ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας. Ἐκάστη ἐπαρχία ἔχει 800-1200 ἑνορίας μὲ 1.000.000-1.500.000 πιστοὺς, ἐκτὸς βεβαίως τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίων ἔνθα οἱ πιστοὶ ἀνέρχονται εἰς 4 ἑκατομμύρια, καὶ αἱ ἑνορίαὶ εἶναι περισσότεραι ἀπὸ ἐκείνας τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν, ἀφοῦ μόνον ἡ πόλις τοῦ Βουκουρεστίου ἔχει 2 ἑκατομμύρια κατοίκων καὶ 240 ἑνορίας.

Παρὰ τὴν τεραστίαν ἕκτασιν τῶν Μητροπόλεων, ἡ διοίκησις ἀσκειῖται καλῶς, λόγῳ τῆς κατατμήσεως ἐκάστης Μητροπολιτικῆς περιφέρειας εἰς τὰς λεγομένας «Πρωτοϊερείας», ἐχούσας ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Πρωτοϊερέα. Εἷς ἐκάστην Πρωτοϊερίαν ἀντιστοιχοῦν 100-120 ἑνορίαί. Ὁ δὲ Πρωτοϊερεύς, ἕγγαμος ἱερεύς, ἔχει ἀρμοδιότητος Χωρεπισκόπου ἐν τῇ περιφερείᾳ του μὲ λίαν εὐρεῖαν ἐξουσίαν. Ἐκάστη Μητρόπολις διαθέτει καὶ Βοηθὸν Ἐπίσκοπον, ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ἔχει δύο. Τώρα μάλιστα, ὡς ἐπληροφόρηθημεν, γίνονται ἐνέργειαι προκειμένου καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ νὰ ἀποκτήσουν Βοηθοὺς Ἐπισκόπους, δεδομένου ὅτι ἐξ ἐπόψεως ἐκτάσεως, ἀριθμοῦ ἑνοριῶν καὶ πιστῶν κατ' οὐδὲν ὑπολείπονται αὐταὶ τῶν 5 Μητροπόλεων.

Παρὰ τῷ Μητροπολίτῃ ἢ Ἐπισκόπῳ ἐπαρχίας ὑπάρχουν δύο βικάριοι, ὡς λέγονται, ἱερεῖς. Ὁ εἷς ἕγγαμος, τελῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Πρωτοϊερέων, ὁ δ' ἕτερος ἱερομόναχος, ἀποτελῶν τὸν σύνδεσμον τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τῶν Μονῶν καὶ ὢν ὑπεύθυνος διὰ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ διακονοῦντας ἱερομόναχους. Οὕτως, ὁ Ἐπίσκοπος εὐρίσκειται μὲν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἐκκλησι. διοικήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκχωρήσεως ὀρισμένων ἐξουσιῶν εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν ὄργανα ἐπιτυγχάνει τὴν διοικητικὴν ἀποκέντρωσιν, ἥτις συνιστᾷ βασικὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διοίκησιν τῶν ἀχανῶν περιφερειῶν.

3. Ὑψηλὸν μορφωτικὸν ἐπίπεδον κλήρου καὶ μοναχῶν.

Εἰς τὴν καλὴν ὀργάνωσιν συντελεῖ ἀσφαλῶς καὶ τὸ ἄκρως ὑψηλὸν μορφωτικὸν ἐπίπεδον τῶν κληρικῶν τῆς ἐν Ρουμανίᾳ Ἐκ-

κλησίας. Ἐπὶ συνόλου 12.000 περίπου ἡμερησίων, οἱ 10.000 εἶναι θεολόγοι καὶ μόνον 2.000 ἀπόφοιτοι Σεμιναρίων. Οὔτε εἰς ἱερεὺς ὑπάρχει μὲ κατώτερα τυπικὰ προσόντα. Ἡ μόρφωσις, χωρὶς νὰ ἀποτελῇ πανάκειαν, ἐν τούτοις εἶναι ὁ σπουδαιότερος, μετὰ τὸν θεῖον λόγον, ἐκπολιτιστικὸς παράγων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τὸ βασικώτερον, μετὰ τὴν εὐλάβειαν, ἐφόδιον τοῦ ἱερέως, λαμβανομένων πάντοτε ὑπ' ὄψιν τῶν συνθηκῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶναι ἠναγκασμένη νὰ ζῆ καὶ νὰ κινῆται σήμερον πᾶσα Ἐκκλησία. Ὁ θεολογικῶς μεμορφωμένος εὐλαβῆς ἱερεὺς ἀποτελεῖ τὸ «ἄλλας τῆς γῆς» καὶ «τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ἐὰν δὲ πρὸς τῆ μορφώσει συνδυάζῃ τὸν ἔνθεον ζῆλον, τότε εἶναι ἱκανὸς καὶ θαύματα νὰ ἐπιτελῇ. Ἐχει ὅλας τὰς δυνατότητας διὰ μίαν συστηματικὴν ποιμαντικὴν δραστηριότητα. Καὶ δύναται νὰ ἀποβῇ ὄντως ἡ ψυχὴ τῆς ἐνορίας του. Ἀντιθέτως, ὁ στερούμενος μορφώσεως ἱερεὺς, ἡμπορεῖ μὲν νὰ οἰκοδομῇ διὰ τῆς ἀρετῆς του, ἐλάχιστα ὅμως θὰ δύναται νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν διανοητικῶς ὑπερεχόντων αὐτοῦ ἐνοριτῶν του. Καταπληκτικόν, λοιπόν, εἶναι τὸ μορφωτικόν ἐπίπεδον τῶν Ρουμάνων ἱερέων. Ἴσως καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι τὸ μυστικόν τοῦ μεγάλου των κύρους παρὰ τῷ λαῷ καὶ τοῦ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας των.

Ἄλλὰ καὶ τῶν μοναχῶν τὸ μορφωτικόν ἐπίπεδον, ἂν καὶ ὑπολείπεται ἐκείνου τῶν ἡμερησίων, εἶναι ὅμως εἰς πολὺ ὑψηλὸν σημεῖον. Μοναχοὶ τελείως ἀμόρφωτοι δὲν ὑπάρχουν. Ἀρκετοὶ ἐξ αὐτῶν εἶναι θεολόγοι, οἱ πλεῖστοι δὲ ἀπόφοιτοι τῶν εἰδικῶν διὰ μοναχοὺς Σεμιναρίων, γυμνασιακοῦ ἐπιπέδου. Ἐντεῦθεν καὶ γνωρίζουν τί σημαίνει μοναχισμὸς καὶ διατὶ ἀκολουθοῦν τὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφίαν.

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολογία» καὶ «Ἐφημέριος», ὅπως σημειῶσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟ

XVII

Ο ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ

Ὁ Ἡγούμενος, ἢ ὅπως ἀλλοιῶς λέγεται, ὁ Γέροντας, ἢ ὁ Προεστὸς εἶναι τὸ πρῶτο πρόσωπο μέσα στὴν Ἀδελφότητα. Τὸ πᾶν ἴσως μέσα σ' ἓνα Κοινόβιο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πρόσωπο αὐτό. Λέγω ἴσως, γιὰτι ὑπάρχουν βέβαια καὶ περιπτώσεις, πού γιὰ ὀρισμένες ἀνωμαλίες μέσα στὴ μονὴ δὲν εὐθύνεται ἀπόλυτα ὁ Ἡγούμενος, ἀλλὰ ἄλλοι παράγοντες, πού ἐμφιλοχωροῦν στὸν χῶρο τῆς Ἀδελφότητος καὶ δημιουργοῦν προβλήματα. Βασικὰ ὅμως ἡ θέσις τοῦ Ἡγουμένου μέσα στὸ Κοινόβιο εἶναι ὑπεροχικὴ καὶ κατὰ συνέπειαν τόσο τὰ καλά, ὅσο καὶ τὰ ἄσχημα πού συμβαίνουν μέσα σ' αὐτό, σὲ τελικὴ ἀνάλυσι ἀντανακλοῦν τὴν πνευματικὴ συγκρότησι ἢ τὴν ἀδιαφορία τοῦ Προεστοῦ.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξο διδασκαλία μας, κεφαλὴ τοῦ Κοινοβίου εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς μας. Ὁ Ἡγούμενος εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Κυρίου μέσα στὴν Ἀδελφότητα. Εἶναι, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Μ. Βασίλειος, «οὐδὲν ἕτερον ἢ ὁ τοῦ Σωτῆρος ἐπέχων πρόσωπον» (Ἀσκητ. Διατάξεις κβ, Ρ.Μ. 31, 1409). Αὐτὸ ἔχει σημασία, διότι ἀποδεικνύει τὸν Χριστοκεντρικὸ χαρακτῆρα τοῦ Κοινοβίου καὶ τοῦ μοναχικοῦ ἐν γένει πολιτεύματος, ὅπου τὸ ὑπέρτατο πρόσωπο καὶ ἡ ὑπερτάτη αὐθεντία εἶναι ὁ Χριστός. Ἔτσι τὸ Κοινόβιο μπορεῖ νὰ παρομοιασθῆ πρὸς τὸ Μυστικὸν Σῶμα, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος. Μιὰ κοινωνία πιστῶν εἶναι τὸ Κοινόβιο, μὲ μέλη τοὺς μοναχοὺς καὶ κυβερνήτη τὸν Χριστόν. Ἐὰν αὐτὸ δὲν τὸ ἀντιληφθοῦμε καλῶς, δὲν ἠμποροῦμε ἔπειτα νὰ κατανοήσωμε τὴν θέσι, πού οἱ Πατέρες καὶ ἡ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας δίνουν στὸν Ἡγούμενο.

Ὁ Ἡγούμενος εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἀσκεῖ ἐξουσίαν ἰδίῳ δικαίῳ, ἀλλ' «ὡς ὑπρέτης Χριστοῦ καὶ οἰκονόμος μυστηρίων Θεοῦ» (ὅρος ρηδ' κατ' ἐπιτομὴν). Ὡς ἐκ τούτου ἐκεῖνος πού ὑπακούει σ' αὐτόν, ὑπακούει στὸν Χριστόν, καὶ ὁ ἀπειθῶν εἰς αὐτόν ἀπειθεῖ στὸν Χριστόν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἡγουμένου γίνεται ἐκδήλωσι τῆς διηγεκοῦς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ μέσα εἰς τὸ Κοινόβιο καὶ προσλαμβάνει ἓνα

πνευματικὸ χαρακτήρα, πού τὸ παρουσιάζει περισσότερο σὰν διακονία καὶ ὀλιγώτερο σὰν ἐπιβολή.

Τὸ ὅτι ὁ Ἑγούμενος ἐπέχει τὴν θέσι τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ σημαίνει πὼς ἔχει καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ δικαιώματά Του. Ἡ εὐθύνη του, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι πολὺ μεγάλη ἀπέναντι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑγουμένου ἀναφέρονται στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν, τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα βασικὴν ὑποχρέωσιν ἔχει ὁ Ἑγούμενος σὰν πατέρας καὶ ποιμὴν τοῦ Κοινοβίου νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ὑγεία τῶν ὑποτακτικῶν του. Σκοπὸς τῆς μοναχικῆς ζωῆς δὲν εἶναι κανεὶς ἄλλος, παρὰ ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς τοῦ μοναχοῦ καὶ ἡ κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Γι' αὐτὸ στὸ ζήτημα τοῦτο πρέπει νὰ δίδουν ὅλοι πρωτεύουσα σημασία. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφερόμενος στὸ ἔργο τοῦ Ἑγουμένου ὡς ποιμένος τῶν λογικῶν προβάτων τῆς μοναχικῆς του μάνδρας, τοῦ συνιστᾷ: «Τὸ πεπλανημένον ἐπίστρεφε, τὸ συντετριμμένον ἐπίδησον, τὸ νοσοῦν ἴασαι» (P.M. 31,205). Μὲ τὴν ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ διατύπωσι ὁ μέγας Πατέρας θέλησε νὰ δείξῃ τὸ ὑψηλὸ περιεχόμενον τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης τοῦ Γέροντα τῆς Ἀδελφότητος γιὰ τὴν καλὴ ψυχικὴ ὑγεία τῶν μοναχῶν του. Ἔτσι, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ μὲ τὴν προσωπικὴ ἑνὸς ἐκάστου μοναχοῦ προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ τελείωσι τοῦ ἑαυτοῦ του ἀφ' ἑτέρου, ἐπιτυγχάνεται ἡ μὀρφωσι τοῦ Χριστοῦ ἐντὸς τῶν καρδιῶν των καὶ ἡ ἐν Χριστῷ τελείωσις τῆς ψυχῆς. Καταξιώνεται μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς μοναχικῆς ζωῆς πού εἶναι — ὅπως ἐτονίσαμε — «ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία» (P.M. 31, 881).

Φροντίζοντας γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων, πού ὁ Θεὸς τοῦ ἐνεπιστεύθη, ὁ Ἑγούμενος πρέπει νὰ μὴ παραμελῇ τὴν πνευματικὴ τροφοδοσία τῶν ἀδελφῶν πού «θερμαίνει» τὶς καρδιές καὶ ἀναρριπίζει τὸν ζῆλο γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωή. Ὁ Παχώμιος συνιστᾷ στὸν Πατέρα τοῦ Κοινοβίου: «θέρμινε τοὺς προσιόντάς σοι ἐν τῷ πυρί, ὃ ἀνῆψέν σοι ὁ Θεός» (Ἐπιστολὴ Ἀμμωνος ἐπισκόπου). Μετὰ τὴν πνευματικὴ τροφοδοσία ὁ Ἑγούμενος ὑποχρεοῦται νὰ ἀγρυπνῇ ἐπὶ τῆς καθημερινῆς προόδου τοῦ μοναχοῦ, ἐλέγχων ἐν ἀνάγκῃ τὶς παρεκτροπές του, ἀποβλέπων ἔτσι στὴν διόρθωσι τῶν σφαλμάτων του. Ὁ Μ. Βασίλειος παρατηρεῖ πὼς εἶναι φοβερὸ καὶ μέγαλο τὸ κρίμα γιὰ τὸν Ἑγούμενο ἐκεῖνον, πού δὲν ἐλέγχει τοὺς ὑποτακτικούς του καὶ τοὺς σπρώ-

χει με την ανοχή του στην πνευματική καταστροφή. Ἀπὸ τὰ χέρια του θὰ ζητήση ὁ Θεὸς τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς των. Ὁ ἔλεγχος τῶν παραπτωμάτων θὰ συνετίζη τοὺς ἀτάκτους καὶ θὰ διευκολύνη ὄχι μόνο τὴ δική των διόρθωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς θὰ προφυλάσῃ ἀπὸ παρόμοιες πτώσεις κατὰ τὸ δυνατόν. Τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ἐλέγχου τῶν παρεκτρεπομένων ἔχει σημασία γιὰ τὴν ὁμαλὴ πρόοδο τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὁ ἀββᾶς Εὐφραῖμ ὁ Σύρος παρατηρεῖ ὅτι «τοῖς ἀτάκτοις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀμελέσιν, οὐ δεῖ ἐφησυχάζειν τὴν βακτηρίαν τοῦ προεστῶτος » (Εὐεργετινὸς Δ, μθ' 2). Ἡ τιμωρία τοῦ Ἠλί περιμένει τὸν Ἠγούμενο ἐκεῖνον, πού ἀφήνει τὸν καιρὸ νὰ περνᾷ χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ψυχικὴ καλλιέργεια τῶν μοναχῶν του.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν σωματικὴ ὑγεία τῶν μοναχῶν ἔχει καθήκον νὰ ἐνδιαφέρεται ὁ Ἠγούμενος. Τὸ σῶμα, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, «καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησε» (Μ. Βασιλείος, εἰς τὸ Πρόσχευε σεαυτῷ Ρ.Μ. 31, 216). Ἔχει λοιπὸν ἀξίαν τὸ σῶμα. Συγκρινόμενον βέβαια μετὰ τὴν ψυχὴν ὑστερεῖ. Τὰ πρωτεῖα ἔχει ἡ ψυχὴ, γιὰτὶ «ἡ σὰρξ ἀπὸ τῆς γῆς, ἡ ψυχὴ οὐρανία» κατὰ τὴν τόσο χαρακτηριστικὴν ἔκφρασιν τοῦ Μ. Βασιλείου. (Ρ.Μ. 30, 140). Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα τοῦ σώματος. «Ὅσον γὰρ διαφέρει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ τῶν ἐν γῇ, τοσοῦτον διαφέρει ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος» (Μ. Βασιλείου Ρ.Μ. 30, 644). Λόγῳ δὲ τῆς ἁμαρτίας ὑπάρχει μία διάστασις σώματος καὶ ψυχῆς καὶ «ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος». Ἀλλ' ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος «τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε» καὶ ἐπέτυχε δυνάμει τὴν ἀπολύτρωσίν μας καὶ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν ψυχωσωματικῶν μας λειτουργιῶν «καθάπερ τις ἄριστος ἰατρὸς σῶμα κατὰ πολλὰ μέρη διαιρηθὲν φαρμάκοις σωτηρίοις ἀνασυνδέων» (Μ. Βασιλείος Ἀσκητ. διατάξεις ιη', 1385 Α). Ἔτσι ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ δυνατότης πλέον νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὴν τὴν ἐπανασύνδεσιν διὰ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τῆς ἐλευθερίας του. Ὅλα ὅμως αὐτὰ δὲν σημαίνουν πῶς τὸ σῶμα, δημιούργημα καὶ αὐτὸ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀπόβλητον. Οὔτε ἔχομε δίκαιον νὰ ἰσχυρισθοῦμε πῶς τὸ σῶμα αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι κακόν. Κακαὶ εἶναι αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ σώματος, τὸ «φρόνημα τῆς σαρκός». Γι' αὐτὸ ἔϊδιος ὁ Μ. Βασιλείος καταδικάζει κάθε ὑπερβολὴ ἐναντι τοῦ σώματος πού θὰ ἀπέβαινεν ἐναντίον τῆς ψυχῆς. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει πῶς πρέπει κανεὶς νὰ ἀδιαφορῇ γιὰ τὶς λογικὰς καὶ ἀδιάβλητες ἀνάγκες τοῦ σώματος, ὅπως εἶναι π.χ. ἡ τροφή γιὰ τὴν

συντήρησί του, τὸ ροῦχο γιὰ τὴν περιβολή του, τὸ φάρμακο γιὰ τὴν ἴασί του κλπ. Γιὰ ὅλα αὐτὰ θὰ πρέπει μὲ φροντίδα νὰ προνοήσῃ ὁ Ἑγούμενος σὰν πραγματικὸς πατέρας τῆς ἁγίας μοναχικῆς του οἰκογενείας. Αὐτὸς θὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν καλή, μέσα στὸ μέτρο, διαίτα τῶν πατέρων, γιὰ τὴν θεραπεία τῶν σὲ περίπτωσι ἀσθενείας, γιὰ τὴν ἀνάπαυσί των, ὅταν κουρασθοῦν, γιὰ τὴν ἔνδυσι καὶ ὑπόδησί των, γιὰ τὴν ἀπόκτησι ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων στὴ συντήρησι καὶ διατήρησι τοῦ σώματος σὲ καλὴ κατάστασι εἰδῶν. Ἡ μέριμνα αὐτῆ, σὰν ἐκδήλωσι τῆς στοργῆς τοῦ προεστῶτος πρὸς τοὺς μοναχοὺς, ἔχει καὶ ἓνα ἄλλο ἀποτέλεσμα: ἐνισχύει τὸν σύνδεσμο τῆς κατὰ Χριστὸν ἀγάπης μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ κοινοβίου, πού αἰσθάνονται πῶς βρίσκονται μέσα σὲ μιὰ ἁγία ἀτμόσφαιρα καὶ πῶς ὑπάρχει γι' αὐτοὺς κάποιος ἄνθρωπος, πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὶς ἀνάγκες των.

Πέραν ὅμως ἀπὸ τὶς ψυχοσωματικὰς ἀνάγκες τῶν ἀδελφῶν ὁ Ἑγούμενος ἔχει νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν εὐταξία μέσα στὴ Μονή, γιὰ τὴν καλὴ διοίκησίν της, γιὰ τὴν ὀρθολογιστικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς περιουσίας της, γιὰ τὴν μεθόδευσι τῶν δραστηριοτήτων της, γιὰ τὶς διάφορες ἐκδηλώσεις της. Μὲ ἓνα λόγο ὁ Ἑγούμενος εἶναι ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ ἀρχηγός, πού πρέπει ὅλα νὰ τὰ σκέπτεται, γιὰ ὅλα νὰ προνοῆ καὶ γιὰ ὅλα νὰ ἐνδιαφέρεται. Ὅπως εἶπαμε καὶ στὴν ἀρχή, ἀπὸ τὸν καλὸ ἢ κακὸ Ἑγούμενο ἐξαρτᾶται κατὰ τὸ μέγιστο μέρος ἡ πρόοδος ἢ ἡ διάλυσις τῶν μοναστικῶν Ἀδελφοτήτων.

Ἐναφέραμε μέχρι τώρα τὰ καθήκοντα τοῦ Ἑγουμένου σὲ γενικὰς γραμμὰς. Τὰ δικαίωμά του εἶναι βέβαια γνωστά. Τοῦ ὀφείλουν οἱ ἀδελφοὶ σεβασμὸ, ὑπακοή κι ἐμπιστοσύνη. Ἀκόμη ὑπομονὴ σὲ περιπτώσεις πού ἀπέναντί των φέρεται ἀσχηρὰ. Μὲ τὴν πεποίθησι, πῶς ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὴν ὑπακοήν των. Ὁ Θεόδωρος Ἐδέσσης συμβουλεύει τὸν μοναχὸν λέγων: «Μὴ κρίνης αὐτὸν ἓν τι, μὴ κακολογήσης ἐλεγχόμενος ἢ τυπτόμενος, μὴ δῶς ἀκοήν σοῦ τι, καταλαλοῦντι, μὴ συνδυάσης τῷ λοιδοροῦντι τοῦτον, ἵνα μὴ ὀργισθῇ Κύριος ἐπὶ σοῦ καὶ ἐξαλείψει σε ἐκ βίβλου ζώντων» (Φιλοκαλία Α' σ. 310). Κατὰ τὸν ἅγιον Συμεὼν τὸν Νέον Θεολόγον «ὁ βλέπων αὐτὸν (τὸν Ἑγούμενον) αὐτὸν βλέπειν λογίζεται τὸν Χριστὸν» (Κεφ. Θεολ.).

Ἀπὸ ὅσα μέχρι τώρα εἶπαμε, συνάγεται τὸ συμπέρασμα πῶς εἶναι μεγάλη ἡ θέσις μὰ καὶ μεγάλη ἡ εὐθύνη τοῦ Ἑγουμένου μέσα στὴ Μονή. Τοῦτο σημαίνει βέβαια, πῶς δὲν μπορεῖ ὁ οἰοσδήποτε νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἑγουμένου.

ΕΝΟΡΙΑΚΑ

Η ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

ΩΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΝ ΑΙΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Εἰς πρόσφατον οἰκουμενικὸν Συμπόσιον τοῦ Regensburg (Γερμανία) περὶ «Μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως», ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε, Καθηγητὴς τῆς ὀρθοδόξου Θεολογίας ἐν Ρουμανίᾳ, εἰς εἰσήγησιν αὐτοῦ περὶ τοῦ ὡς ἄνω θέματος ἀνέφερεν, ὅτι ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐσωτερικὸν δισταγμὸν ἔναντι τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως, ταυτοχρόνως ὅμως καὶ ἔντονον τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακοινώσεως τῶν σκέψεων καὶ τῆς ἐξωτερικεύσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου.

Τοῦτο ἰσχύει βεβαίως περισσότερον διὰ τὰς Χώρας ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον εἶναι πολὺ ὑψηλόν, ἐκεῖ δηλαδὴ

Πρέπει νὰ ἔχη ὀρισμένα προσόντα, ὀρισμένες δυνατότητες γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀνταποκριθῇ στὶς ὑψηλὰς ἀπαιτήσεις τῆς θέσεως αὐτῆς. Τὸ πρῶτο βέβαια πὸν πρέπει νὰ διαθέτῃ ἕνας Ἡγούμενος εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι ἐκεῖνη πὸν θὰ δίνη στὸν προεστῶτα τὴν συνείδησι τῆς ἀποστολῆς του καὶ τῆς εὐθύνης του ἀπέναντι τῶν ἀδελφῶν τοῦ Κοινοβίου. Μόνον ἂν ἔχη τὴν ἀγάπη αὐτὴ μπορεῖ ὁ ποιμένας ὁ πνευματικὸς νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀποστολή του. Ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτὴ πρὸς τὸν Θεὸ, πὸν ἔχει κατακόρυφο σχῆμα, προέρχεται ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο, πὸν ἔχει ὀριζόντιο σχῆμα. Δηλ. ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν μοναχὸ σὰν ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα, σὰν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὸν μοναχὸ θὰ ἀναγκάζῃ τὸν Πατέρα νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτόν, γιὰ ὅλες του τὶς ἀνάγκες, θὰ τὸν ὠθῆ καὶ σὲ αὐτοθυσίᾳ ἀκόμη πρὸς χάριν του καὶ θὰ ἰσχυροποιῆ τὸν δεσμὸ πατέρα καὶ παιδιοῦ, πὸν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξύ των. Ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ τὴν ἀγάπη σὰν ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὴν διόρθωσι τῶν σφαλμάτων τοῦ μοναχοῦ. Ἡ καθαυτὸ ποιμαντικὴ στηρίζεται στὴν ἀγάπη γιὰ τὸν πταιστή. «Θεραπεία ἁμαρτήματος ἐπιστημόνως παρὰ τοῦ εἰλικρινῶς ἀγαπήσαντος κατορθοῦται» (Ὅροι κατὰ πλάτος ζ' 929). Ἄν ὑπάρχῃ ἡ ἀγάπη μέσα στὴν καρδίᾳ τοῦ προεστῶτος, τότε ἡ Ἀδελφότης θὰ εἶναι ἕνα σῶμα, ὀργανικῶς ἠνωμένο, «ἐὰν πάσχῃ ἓν μέλος συμπάσχει πάντα τὰ μέλη».

(Συνεχίζεται) Ἀρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ

ὅπου τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἔχει ἐκλείψει. Αἱ ἐπιτεύξεις τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῆς ζωῆς καὶ τῆς δραστηριότητος αὐτοῦ δὲν πληροῦν τὴν ψυχὴν του δι' ἰκανοποιήσεως. Αἰσθάνεται ἐν ἐσωτερικὸν κενόν, μίαν ἐσωτερικὴν ἔνδειαν. Ὁ ἄνθρωπος, ἰδιαιτέρως ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει λύσει τὰ προβλήματα αὐτῆς τῆς ζωῆς, δὲν ἤτο ποτὲ τόσο μόνος, ὅσον εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς πνευματικῆς, τῆς πραγματικῆς κοινωνίας.

Ἄλλὰ πιθανῶς νὰ διερωτηθοῦν οἱ ἀδελφοὶ συνεφημέριοι: Ἐὰν τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς Δύσεως, ποῖον ἐνδιαφέρον καὶ ποῖαν ἐπικαιρότητα παρουσιάζει τὸ θέμα δι' ἡμᾶς;

Ἡ ἀπάντησις πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀπεριορίστου ἐν Χριστῷ ἀγάπης, τὴν ὁποῖαν ὀφείλει νὰ ἔχη πᾶς πιστὸς μαθητῆς τοῦ Κυρίου, ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα αὐτοῦ, τρόπον τινὰ ὡς «δελτίον ταυτότητος», διὰ τοῦ ὁποῖου πιστοποιεῖ, ὅτι ἀποτελεῖ συνειδητὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, πολιτογραφηθὲν ἐν τῇ Βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἔλκον τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ¹. Τὸ καθήκον δὲ τοῦτο ἐκφράζεται κυρίως διὰ τῆς κατὰ πάντα τρόπον συμμετοχῆς εἰς τὰ προβλήματα τοῦ ἀδελφοῦ, διὰ τῆς συμπαραστάσεως εἰς τὴν προσπάθειάν του πρὸς ἐπιτυχῆ ἀντιμετώπισιν αὐτῶν². Καὶ τὰ προβλήματα, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται ἐνταῦθα λόγος, δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τοὺς «μακρὰν», ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς περισσότερον ἐγγύς. Εἶναι κυρίως οἱ ἀδελφοὶ μας ὀρθόδοξοι χριστιανοί, μέλη τοῦ ἁγίου Σώματος τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι εἶναι διεσπαρμένοι εἰς τὰς διαφόρους Χώρας τῆς Δύσεως καὶ συνιστοῦν τὰς ὀρθοδόξους ἐνορίας τῆς διασπορᾶς.

Ἐπίσης, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ εἰς τὴν Πατρίδα μας ὑφίστανται τοιαῦτα προβλήματα. Βεβαίως, εἰς τὰς ἐπαρχίας ὀλιγώτερον καὶ εἰς τὰς πόλεις περισσότερον. Σήμερον, εἰς περιωρισμένην ἴσως κλίμακα, αὐριον ὁμῶς πιθανῶς εἰς εὐρυτέραν. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνον ὡς μέρος τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ μεταφέρῃ μία τυχὸν μελλοντικὴ ὁμαδικὴ παλινόστησις τῶν ἐργατῶν μας ἐκ τῶν Χωρῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅταν βεβαίως αὕτη ἐπιτευχθῇ ὑπὸ εὐοίωνους προϋποθέσεις, ἀλλὰ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὡς προβλήματα χαρακτηριστικὰ τοῦ μέλλοντος. Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι καθ' ὃν τρόπον τὰ ποιμαντικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου δὲν γεννῶνται ἀποτόμως, ἀλλὰ ἔχουν τὰς ρίζας εἰς τὸ πα-

1. Ἰω. 13,35. 17,21.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 12,26.

ρελθόν, οὕτω καὶ ἡ ὀρθὴ ἀντιμετώπισις αὐτῶν δὲν συνίσταται εἰς ἐσπευσμένας ἐνεργείας, ἀλλὰ εἰς σοβαρὰν προετοιμασίαν καὶ θετικὴν ποιμαντικὴν φροντίδα πρὸς πρόληψιν τῶν προβλημάτων, ἧ, ὅπου τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται, πρὸς περισσότερον ἀποτελεσματικὴν ἀντιμετώπισιν αὐτῶν.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν αἰσθάνεται σήμερον βαθύτατα τὴν ἀνάγκην τῆς κοινωνίας. Τὰ σύγχρονα μέσα ἐπικοινωνίας ἐκμηδενίζουν δι' αὐτὸν τὰς ἀποστάσεις καὶ ἡ διαβίωσις εἰς πολυωρόφους πολυκατοικίας φέρει αὐτὸν τοπικῶς πολὺ πλησίον πρὸς τὸν συνάνθρωπον. Πάντα ὅμως ταῦτα δὲν τὸν βοηθοῦν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ βαθύτατον αἶτημα τῆς ψυχῆς του διὰ κοινωνίαν, δι' ἓνα «συμψυχισμόν». Αἰσθάνεται μόνος ὅσον ποτέ.

Τὰ ἀνωτέρα καθιστοῦν φανερόν, διατὶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίξῃ τὸ γεγονός, ὅτι σήμερον, καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας, καταβάλλεται προσπάθεια ἀνανεώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερᾶς ἐξομολογήσεως. Ὅμως τὸ αἶτημα τοῦ ἀνθρώπου διὰ κοινωνίαν μετὰ τοῦ συνανθρώπου, ἰδιαιτέρως δὲ καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ, μένει διὰ τοὺς πιστοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἀναπάντητον. Τοῦτο, διότι ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐξομολόγησις δὲν ἀποτελεῖ διὰ τὸν προτεσταντικὸν κόσμον ἱερὸν μυστήριον ταῦτα νοοῦνται κυρίως ὡς λειτουργίαι τῆς αὐτοκριτικῆς ἐκάστου πιστοῦ. Κριτήριον δὲ ἀποτελεῖ ἐνταῦθα ἡ συμφωνία τῆς κρίσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἄποψις αὕτη τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν κατέστη σαφὴς καὶ εἰς τὸ ὡς ἄνω οἰκουμενικὸν Συμπόσιον τοῦ Regensburg, ὅπου ὁ Καθηγητὴς τῆς εὐαγγελικῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου Δρ. κ. Meinhold ἀνέφερε μετὰξὺ ἄλλων, ὅτι ἡ ἐξομολογητικὴ πράξις τῆς εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον στοιχεῖον τῆς συγχωρήσεως, ἀλλὰ χαρακτηρίζεται ὡς ἀπλῆ δήλωσις (Deklaration) τῆς ἤδη συντελεσθείσης συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν αὕτη ἐθεωρεῖτο ὡς μυστηριακὴ πράξις, θὰ ἔλλειπεν ἐξ αὐτῆς τὸ στοιχεῖον τῆς κοινωνίας. Τοῦτο, διότι ἡ ἐξομολόγησις εἰς τὰς προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας, ὅπου βεβαίως αὕτη πραγματοποιεῖται, φέρει χαρακτῆρα γενικὸν (ἡμάρτησα, εἰμαι ἔνοχος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ κ.τ.λ.). Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἐξομολόγησις δὲν ἱκανοποιεῖ τὸ ἐσωτερικὸν αἶτημα τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πρᾶξις κοινωνίας. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἦτο δυνατόν νὰ συντελεσθῇ μία ἐσωτερικὴ μεταβολὴ διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας μυστικῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, διὰ μόνης δηλαδὴ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς γενικῆς ἐξομολογήσεως, τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν εὐχαριστεῖται ἐκ μιᾶς ἐσωτερικῆς μεταβολῆς

Ἄλλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ αὐτῆ, ἐφ' ὅσον πιστοποιεῖται ἐκ μόνης τῆς κρίσεως τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, μόνον ὑποκειμενικὸν χαρακτῆρα δύναται νὰ φέρῃ, ὅπως ἄλλως τε καὶ κάθε προσπάθεια πρὸς καθορισμὸν τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐκτὸς τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς χαρισματικῆς πνοῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ θέμα αὐτὸ ἐνέχει δι' ἡμᾶς καὶ δι' ἓνα ἄλλον λόγον ἰδιαίτεραν σημασίαν: Πολλοὶ ἐνοροῦνται μας δὲν προσέρχονται εἰς τὸ μυστήριον τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως καὶ προβάλλουν τὴν ἄποψιν, ὅτι «πηγαίνουν εἰς τὴν εἰκόνα» ἢ καὶ ἐξομολογοῦνται «ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Θεόν». Καθὼς ὅμως ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, τοῦτο εἰς τὴν οὐσίαν του ἀποτελεῖ μίαν τακτικὴν, ἢ ὁποία στερεῖται ὀρθοδόξου ἐρείσματος. Μόνον εἰς τὴν νεωτέραν δυτικὴν - προτεσταντικὴν «παράδοσιν» δύναται νὰ στηριχθῇ. Ἐπίσης, καθὼς ἀνεφέρθη, δὲν ἀνακουφίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ δὲν πληροῖ τὸ βαθύτατον αἴτημα τῆς ψυχῆς του διὰ κοινωνίαν. Ἄλλὰ, διὰ τῆς τριαύτης εἰς τὴν εἰκόνα ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Χριστὸν ἐξομολογήσεως, δὲν γίνεται ὁ ἄνθρωπος μέτοχος τῆς καταλλαγῆς, τῆς συμφιλίωσης μετὰ τοῦ Θεοῦ τῆς «ἐν ἐνὶ σώματι διὰ τοῦ σταυροῦ»³. Τοῦτο, διότι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, περὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται, ὅτι «ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»⁴ ὁ ἴδιος διεβεβαίωσεν ἡμᾶς, ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθοῦς καταλλαγῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ «ἐν ἐνὶ σώματι», δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Αὐτοῦ, εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν συνεχιστῶν τοῦ ἔργου Αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν παρεχομένη ἄφεςις ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως⁵.

Ἄλλὰ ἡ ἐποχὴ μας ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ ἕτερα ὑποκατάστατα τοῦ μυστηρίου τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως. Περὶ τούτου ὅμως θὰ ἐπανέλθωμεν προσεχῶς.

Αἶδεσ. Δρ. Α. ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

3. Ἐφ. 2,16.

4. Κολ. 1,20.

5. Ματθ. 16,18. 18,18.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΙ*

5. Χρήσις καὶ κατάχρησις τῶν ὑλικῶν
καὶ πνευματικῶν μέσων.

Βεβαίως, ἡ χρήσις ἐξωτερικῶν τύπων καὶ σημείων καὶ αἰσθη-
τῶν, ὑλικῶν μέσων καὶ ἀντικειμένων, πρὸς συμβολικὴν ἔκφρασιν
καὶ μετάδοσιν πνευματικοῦ περιεχομένου, δὲν ἀποτελεῖ ὅπωςδῆ-
ποτε δεισιδαιμονίαν καὶ εἰδωλολατρίαν. Πρέπει ὅμως νὰ τηροῦνται
ὠρισμένοι βασικοὶ ὅροι, ὥστε νὰ περιφρουρηθῇ ἡ μεταδιδόμενη
σωτηριώδης ἀλήθεια καὶ νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ τυφλὴ καὶ δουλικὴ πίστις
εἰς τὴν «μηχανικὴν» καὶ μαγικὴν ἐπενέργειαν αὐτῶν. Διότι, ὑπὸ τὴν
ἐπήρειαν τῆς ἀγνοίας, τῆς συνηθείας καὶ τῆς ἀνοχῆς, ἡ θετικὴ καὶ
ἀβλαβὴς καὶ ψυχολογικῶς ἀναγκαία χρήσις τῶν ἐξωχριστιανικῶν
συνηθειῶν ὑπάρχει κίνδυνος νὰ παραμείνῃ ἢ νὰ ἐξελιχθῇ εἰς
ἀρνητικὴν καὶ νοσηρὰν κατάστασιν, νὰ ἐκτραπῇ εἰς τυπολατρείαν καὶ
δεισιδαιμονίαν καὶ νὰ προσλάβῃ ἔκφρασιν καὶ περιεχόμενον πλή-
ρους εἰδωλολατρίας. Δὲν εἶναι, δυστυχῶς, ὀλίγα τὰ παραδείγματα
τῶν καταχρήσεων καὶ τῶν ἐκτροπῶν, οὔτε μικρὰ ἢ ἐξ αὐτῶν προ-
καλουμένη ζημία. Ὅταν π.χ. ὁ χριστιανὸς ἀποκόπτῃ ἀπὸ μίαν
εἰκόνα τεμάχιον ξύλου διὰ φυλακτόν, ὅταν μὲ τὴν ἀπλῆν χρῆσιν ἐ-
λαίου πιστεύῃ αὐθαίρετως ὅτι σγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι του, ὅταν
τοποθετῇ κάτωθεν τῆς ἀγ. Τραπέζης ἐνδύματα ἀσθενῶν ἢ ἐντός
τοῦ Ἱ. Εὐαγγελίου τὸν λαχὸν κλπ., ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ πα-
ρόμοια καὶ χειρότερα, τὰ ὅποια προσβάλλουν καὶ τὴν νοημοσύνην
καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ πρὸς τὸν ἀλη-
θινὸν Θεὸν πίστις ἐξέπεσεν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ μαγίαν χονδροει-
δοῦς καὶ πρωτογόνου μορφῆς. Εἰς πολλοὺς φαίνονται ἴσως αὐτὰ
συγκινητικὰ καὶ ἀθῶαι καὶ ἀβλαβεῖς ἐκδηλώσεις γνησίας καὶ βαθείας
θρησκευτικότητος, ἀλλ' ἀποτελοῦν διαβολικὴν παγίδα καὶ φραγμὸν
εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν καὶ βίωσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως.
Διότι, ἂν τυχόν, μὲ τὴν αὐθαίρετον αὐτὴν διαδικασίαν, δὲν ἰκανο-
ποιηθοῦν τὰ αἰτήματα τοῦ πιστοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἀπελπίζεται, ἢ δὲ
πίστις διαψεύδεται καὶ ἐκφυλίζεται. «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν
Θεόν σου» μὲ δοκιμὰς καὶ πειραματισμούς...

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 651 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 21 τεύχους.

Πολλοὶ ἀνέχονται καὶ ὑποθάλπουν ἴσως τὰς θρησκευτικὰς αὐτὰς δοξασίας καὶ συνηθείας τῶν χριστιανῶν, ἀποφεύγοντες τὴν βαρεῖαν εὐθύνην τῆς διαφωτίσεως, ἢ φοβούμενοι ἀδ. καιολογήτως τὴν δημιουργίαν δυσαρεσκειῶν, κυρίως δὲ διότι θεωροῦν τὰς συνηθείας καὶ τὰς ἐπιδόσεις αὐτὰς ὄχι μόνον ὡς ἀθώας καὶ ἀβλαθεῖς, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ ἀντίληψις καὶ ἡ τακτικὴ αὐτῆ εἶναι ἐπιζημία. Διότι ὅταν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ ἀνθρώπου τρέφεται με ἀκατάλληλον πνευματικὴν τροφήν, ὁ θρησκεύων ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν καλλιεργεῖται πνευματικῶς καὶ δὲν προάγεται ἠθικῶς, ἀλλὰ παραμένει εἰς τὸν σκοταδισμόν καὶ ὀδηγεῖται εἰς τὸν τυφλὸν φανατισμόν. Ἐπαναπαύεται εἰς νηπιακῆς μορφῆς καὶ βαθμίδος λατρευτικὰς σχέσεις με τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὰς ὁποίας ἐπινοεῖ ὁ ἴδιος με βάσιν τὰς προσωπικὰς του ἀδυναμίας καὶ προλήψεις, καὶ οὐδέποτε αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀφυπνίσεως καὶ ἀναζητήσεως τῆς ἀληθινῆς καὶ γνησίας τροφῆς. Μία τέτοια, ἰδιωτικῆς κατασκευῆς, θρησκεία με εἰδωλολατρικὰς ἐξιλεωτικὰς συνηθείας, αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀγνωσίαν, τὸν φόβον καὶ τὸ ἄγχος τῆς ἐνοχῆς, οὐδέποτε ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς ψυχῆς. Μία τέτοια θρησκεία, ἡ ὁποία εἶναι φορτωμένη με τυπικὰς συνηθείας καὶ κυρτωμένη ἀπὸ προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας ὄχι μόνον δὲν ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν καὶ ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μεταβάλλεται εἰς ἀρνητικὸν παράγοντα καὶ δημιουργεῖ φραγμὸν καὶ παραπέτασμα μετὰξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀπατηλὴν ἐντύπωσιν τῆς αὐτοσωτηρίας καὶ αὐτοδικαιώσεως, δημιουργοῦν τὴν ψευδαίσθησιν τῆς αὐτοϊκανοποιήσεως καὶ ἀνακόπτουν τὸν πτόθον τῆς ἀληθινῆς λυτρώσεως. Δὲν εἶναι ἄγνωστον, ὅτι εἰς εὐρύτατα λαϊκὰ στρώματα, παραλλήλως πρὸς τὴν «ἐπίσημον» θρησκείαν, ὑπάρχει καὶ μία ἀπόκρυφος καὶ λαθρόβιος «παραθρησκεία», πλήρης μαγικῶν καὶ σατανικῶν στοιχείων, ἡ καταπολέμησις καὶ ἐξαφάνισις τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ θεία Χάρις καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ δὲν ἐκβιάζονται καὶ δὲν ἀποκτῶνται με μαγικὰ μέσα, οὔτε προσδιορίζονται καὶ ἐξαγοράζονται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ γυναίκα, ἡ ὁποία «ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου τοῦ Ἰησοῦ» (Λουκᾶ 8, 43), δὲν ἐθεραπεύθη με τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ με τὴν ἐσωτερικὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχικῆς ἐπαφῆς. Ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Κυρίου, ὅτι «ἡ πίστις σου σέσωκέ σε», ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Διότι καὶ τόσοι ἄλλοι «συνέθλιβον» τὸν Ἰησοῦν, χωρὶς ὅμως κανένα ἀποτέλεσμα. Ὁ Τίμιος Σταυρός, τὰ ἱερὰ Λείψανα τῶν Ἁγίων καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ καὶ συμβολικὰ ἀντικείμενα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς λατρείας δὲν

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ

ΘΕΟΛΟΓΟΣ Κ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ δ. Θ.

(1876 - 1938)

Ο ΑΠ' ΑΜΒΩΝΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Διὰ τῆς ὡς ἄνω ὑποτροφίας καὶ τῆς μεταβάσεώς του εἰς Γερμανίαν, ἠνοιχθῆ διὰ τὸν Παρασκευαΐδην καινὸν στάδιον ἀρίστης ἐπιστημονικῆς συγκροτήσεως, ἀλλὰ καὶ θαυμασίας ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοινωνικῆς δραστηριότητος.

Ἐκδαπανᾷ ἐν Λειψίᾳ Γερμανίας τὰ εἴκοσι καλλίτερα καὶ πλεόν καρποφόρα ἔτη τῆς ζωῆς του, τὰ ὅποια καθ' ὀλοκληρίαν ἀφιεροῖ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κυρίου, ὅπως ἄλλως τε ἔπραξε καὶ καθ' ὄλον τὸν βίον του.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 671 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 21 τεύχους.

ἔχουν μαγικὰς ιδιότητες, οὔτε ἐνεργοῦν μόνα των, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ διὰ τῆς θαυματουργοῦ θείας Χάριτος, ἡ ὅποια καὶ χωρὶς αὐτὰ ἠμπορεῖ νὰ ἐκδηλωθῆ. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος παρομοιάζει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὴν μαγικὴν καὶ «μηχανικὴν» ἐπίδρασιν τῶν λατρευτικῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν ἀγιαστικῶν μέσων, πρὸς τοὺς ἀγράμματους, οἱ ὅποιοι βλέπουν μὲν τὰ γράμματα καὶ τὰς λέξεις, ἀλλ' ἀγνοοῦν τὸ νόημα καὶ τὰς ιδέας, αἱ ὅποια ἐγκρύπτονται εἰς αὐτάς. «Καθάπερ τὰ παιδιά τὰ βιβλία ὁρῶντα οὐκ οἶδε τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἄπερ ὄρᾳ, μᾶλλον δὲ κἂν ἀνὴρ ἄπειρος ἢ γραμμάτων, ταῦτά πείσεται. Ὁ δὲ ἔμπειρος πολλὴν εὐρήσει τοῖς γράμμασιν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν, καὶ βίους ὀλοκληροῦς καὶ ἱστορίας. Καὶ ἐπιστολὴν ὃ μὲν ἄπειρος λαβὼν, χάρτην ἠγήσεται καὶ μέλαν εἶναι. Ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ φωνῆς ἀκούσεται καὶ διαλέξεται τῷ ἀπόντι, καὶ ὅπερ ἂν βούληται διὰ τῶν γραμμάτων πάλιν ἔρεῖ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου γίνεται. Οἱ μὲν ἄπ στοι, καίτοι γε ἀκούοντες, οὐ δοκοῦσιν ἀκούειν. Οἱ δὲ πιστοί, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν, ὁρῶσι τῶν ἐναποκειμένων τὴν δύναμιν...» (Χρυσόστομου, ὁμιλία Ζ' εἰς Α' Κορ. παρ. 1,2).

(Συνεχίζεται) Ἄρχιμ. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ

«Ἦτο ἡ 4 Σεπτεμβρίου (22 Αὐγούστου) τοῦ ἔτους 1911, γράφει ὁ ἴδιος², ὅτε τὸ πρῶτον διηύθυνον, εὐλογίαις Κυρίου, τὰ βήματά μου εἰς Λειψίαν... Μετὰ συγκινήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης πολλῆς ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὴν στιγμήν, καθ' ἣν μετὰ περισσῆς εὐγενείας καὶ ἀγάπης ἐγενόμην δεκτὸς παρὰ τοῦ τότε γραμματέως τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενίου τῆς Λειψίας, τοῦ φιλτάτου μου Κυρίου Πέτρου Παπαγεωργίου.

«Ὅτε δὲ ἀπροσδοκῆτως μετέστη πρὸς Κύριον τὴν 9ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1911 ὁ ἀειμνήστος προκάτοχός μου, ὁ Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιμανδριτὴς Κύριος Ἀκάκιος Ἀθανασιάδης, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἀειμνήστου καὶ σεβαστοῦ μοι Προξένου τῆς Πατρίδος καὶ προστάτου μου, Κυρίου Φωκ. Π. Ναοῦμ³ ἀνέλαβον προθύμως προσωρινῶς τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερέως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς κοινότητος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἤμην μὲν ἱερεὺς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀλλ' ἡ κανονικὴ ἐπικύρωσίς μου ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κατέφθασεν ἐξ Ἀθηνῶν μόλις τὴν 15ην Δεκεμβρίου τοῦ 1911. Ἡ δ' ὑποτροφία, πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ὁποίας ἠγωνίσθην καὶ ἐκοπίασα περὶ ἐν περίπου ἔτος, εὐθύς, ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ προκατόχου μου, ἐκόπη ἀποτόμως ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Γ. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, παρ' οὗ εἶχον δεχθῆ μικρόν τι μόνον ποσὸν πρὸς μετάβασιν εἰς Λειψίαν...».

2. Πρβλ. «Ἡ Βασίλισσα τοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Βίβλῳ γυναικείου κόσμου» σελ. 5 καὶ 6. Ἐν Ἀθήναις 1926.

3. Ἐξ εὐγνωμοσύνης ἀφιεροῦ τὴν πραγματείαν του «ἡ Βασίλισσα...» ὡς ἐξῆς: «Τῷ ἀειμνήστῳ Προξένῳ τῆς Ἑλλάδος καὶ Σεβαστῷ μοι προστάτῳ Κυρίῳ Φωκίῳ Π. Ναοῦμ».

Κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ ἔτους 1921, ἡμέραν καθ' ἣν ἐτελεῖτο τὸ μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν τῆς Κοινότητος, πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἀειμνήστου προξένου Φωκίῳ Π. Ναοῦμ. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἀνεκδότου ὄντος, παραθέτομεν τὰ ἐξῆς: «Μετὰ πολλῆς τῆς συγκινήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης ἀναφέρομεν σήμερον πρωτίστως τὸ σεπτὸν ὄνομα τοῦ μακαρίτου Προξένου ἡμῶν Φωκίῳ Π. Ναοῦμ, ὅστις ἐπὶ σειρὰν πολλῶν ἐτῶν ἀφειδῶς καὶ ἀόκνως μεριμνήσας περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ θέσας ἀσφαλεστάτην τὴν βᾶσιν ὄλων ἐν γένει τῶν ἀφορώντων τὴν εὐημερίαν ταύτης, ἔσχεν ὁ ἀειμνήστος ἀνὴρ τὴν πλέον συγκινητικὴν εὐγένειαν νὰ καταγράψῃ ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ σπουδαῖα ποσὰ ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ οὕτω ν' ἀναδειχθῆ εἰς τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τῆς ἡμετέρας Κοινότητος.

Ἐκφράζομεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου τὸν θερμὸν θαυμασμόν καὶ ἐγκωμιάζομεν τοῦτον, ἐν πρωτίστῃ γραμμῇ καὶ προβάλλομεν ὡς λαμπρὸν ὑπόδειγμα Ἑλληνικῆς μεγαλοφροσύνης».

Μετὰ παρέλευσιν δὲ δεκαπενταετίας γράφει:

« Ἦδη ἤρξατο, Θεοῦ συναιρομένου, τὸ 16ον ἔτος τῆς ἐφημερίας μου ἐνταῦθα. Κατὰ τὸ δεκαπενταετὲς διάστημα τοῦτο δύναμαι μεθ' ὑπερηφανείας νὰ τονίσω, ὅτι πλεῖσται ἐνδείξεις ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως ἐπεχύθησαν ἐπ' ἐμὲ ἐκ μέρους τῶν ἀγαπητῶν πνευματικῶν τέκνων μου, τῶν ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γερμανίας.

Δὲν λησμονῶ, ἀλλὰ ἐκχύνω καὶ ἐνταῦθα τὴν θερμὴν εὐγνωμοσύνην καὶ εὐλογίαν μου εἰς πάντα τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, ἅτινα μὲ θερμὴν ἀφοσίωσιν καὶ ἄπτωτον ἐνδιαφέρον μὲ ὑπεστήριξαν διαφοροτρόπως καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα τῆς ἐφημερίας μου, καὶ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Κοινότητος καὶ ἰδίᾳ ἀφ' ἐνός μὲν κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου ἐν Holzminden τῆς Γερμανίας τὸν Μάιον τοῦ 1918, καὶ ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὴν Ἑθνικὴν καταστροφὴν τῆς Μ. Ἀσίας, τῆς ἰδιαιτέρας Πατρίδος μου, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1922, ὅποτε οἱ ἀγαπητοὶ οἰκεῖοί μου, ἐντελῶς ἀπογεγυμνωμένοι καὶ κατεστραμμένοι, κατέφευγον ὡς ἄμοιροι πρόσφυγες εἰς Ἑλλάδα.

Μετὰ πολλῆς συγκινήσεως ἐνθυμοῦμαι πάντοτε τὴν ἐπ' εὐλογίαις μεγάλην καὶ ἐπαινετὴν ἐλευθεριότητα καὶ εὐγενῆ φιλόφρωνον πρᾶξιν πάντων τῶν φιλάτων προσώπων, τῶν ἀποτελούντων νῦν τὸ Συμβούλιον τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, τῶν ἀξιοτίμων... καθ' ἣν οἱ τίμιοι οὗτοι ἄνδρες, τὸ μὲν, γενναίαν, ἀλλ' ὅλως μυστικὴν μοι κατὰ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὑλικὴν ὑποστήριξιν ἀπέστειλαν εἰς τοὺς δυσμοιρήσαντας οἰκεῖους μου, τὸ δέ, καὶ πολὺ φιλοτίμως μὲ ἀντήμοιψαν κατὰ τὴν τὸν προπαρελθόντα Ἰούλιον τοῦ 1925 εἰς Ἀθήνας μετάβασίν μου πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν πολυποθῆτων οἰκειῶν.

Πόσον δέ, σχεδὸν μόνον τὰ πρόσωπα ταῦτα μετ' ἄλλων λίαν ὀλιγίστων, μετὰ περισσῆς θυσίας καὶ εὐσεβείας ἀπαραμιλλήτου, ἐν ταῖς δειναῖς τῆς σήμερον οἰκονομικαῖς δυσχεραῖαις, ὑποστηρίζουσι τὴν οἰκονομικῶς χωλαίνουσαν Κοινότητα καὶ διακρατοῦσιν τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀριθμοῦσαν βίον 180 καὶ πλέον ἐτῶν! Ἡ εὐλογία Κυρίου εἶθε νὰ εἶναι ἐπὶ τοὺς οἴκους τούτων⁴ καὶ πάντων τῶν δεικνυόντων ἔμπρακτον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἐκκλη-

4. Κατ' ἔτος ἐτελεῖτο τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν τῷ ἱερῷ Ναῶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Λειψίας, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν τῆς Κοινότητος.

Ὁραῖοι ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι του, ἀπαγγελθέντες κατὰ διάφορα ἔτη, σῶζονται ἀνέκδοτοι.

σίαν, ἀκοίμητος δὲ εἶναι ἢ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἱερέως διὰ τὴν εὐσεβῆ καὶ πατριωτικὴν ταύτην διάθεσιν».

Ἐπὶ εἰκοσαετίαν καὶ πλέον (1911-1932), εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του καὶ τοῦ νεανικοῦ του δυναμισμοῦ, προσφέρει ὁ ἀείμν. Παρασκευαΐδης τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Λειψίας καὶ καθίσταται ὁ καλὸς ποιμὴν καὶ ὁ ἀξιωματικὸς πνευματικὸς πατήρ ὄλων τῶν μονίμως ἐκεῖ διαβιούντων Ἑλλήνων, ὡς καὶ τῶν παρεπιδημούντων Ἑλλήνων σπουδαστῶν, τοὺς ὁποίους περιέβαλε μεθ' ὅλων ἰδιαίτερας πατρικῆς στοργῆς.

Σπεύδει αὐτὸς πρῶτος νὰ ἀνακαλύψῃ τὸν παρεπιδημούντα Ἑλληνα φοιτητὴν, ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἐγγραφὴν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, φροντίζει διὰ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του καὶ παρακολουθεῖ τοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἰς ἀπάσας τὰς ἐκφάνσεις τοῦ βίου του, ὥστε οὗτος νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ ἀγνά Ἑλληνο-χριστιανικά μας ἰδεώδη.

Προϊσταται πάσης εὐγενοῦς ἐκδηλώσεως ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν μετ' ἄμετρον στοργὴν, ἀλλὰ δὲν στερεῖται καὶ τῆς τόλμης, ὥστε μετ' διδασκαλικὴν αὐστηρότητα νὰ ἐπεμβαίῃ συνετῶς, ὅπου πρέπει καὶ νὰ ἀποκαθιστᾷ τὰ κακῶς ἔχοντα.

Ἐχων ἀνεπτυγμένον εἰς τὸ ἔπακρον τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς εὐθύνης τῆς Ἐκκλησίας⁵ ἐπισκέπτεται συχνάκις τὸ Σπουδαστήριον ἢ καὶ τὰς οἰκίας τῶν σπουδαστῶν, ἵνα ἐπιτύχῃ στενοτέραν μετ' αὐτῶν ἐπαφὴν καὶ γνωρίσῃ τὰ ἀπασχολοῦντα αὐτοὺς προβλήματα καὶ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὴν ἐπίλυσίν των.

Πέραν τῶν καθαρῶς τελετουργικῶν του καθηκόντων, τὰ ὁποῖα ἐπετέλει μετὰ φόβου Θεοῦ, θερμῆς πίστεως καὶ ἀπεριορίστου ἀγάπης, ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος, ἀνακαλύπτει τοὺς ἔχοντας χρεῖαν βοηθείας, συνδέεται μετ' αὐτῶν καὶ ἐπινοεῖ παντοειδεῖς τρόπους ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς βοηθείας.

Συχνότατα ἐπισκέπτεται τὰ Νοσοκομεῖα πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ παραμυθίαν τῶν ἐκεῖ νοσηλευομένων Ἑλλήνων καὶ λοιπῶν ὁμοδόξων. Συγκρατουεῖται μετὰ τοῦ ποιμνίου του ἐν ταῖς χαλεπαῖς ἐκείναις ἡμέραις τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς ἐποχῆς.

5. Περὶ τοῦ θεμάτος τούτου εἶχε συγγράψῃ ἐκτενῆ ἀπολεσεθεῖσαν πραγματείαν.

Πολλά υποφέρει κατά τὴν αἰχμαλωσίαν του ἐν Holzminden (Hannover) τῆς Γερμανίας τὸν Μάϊον τοῦ 1918, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς «τὴν ἀνεξήγητον ἐν γένει στάσιν, εὐτυχῶς λίαν εὐαρίθμων, καλοθελητῶν ἀτόμων, πρὸ πάντων κατὰ τὰ ἔτη 1917 καὶ 1918»⁶.

Περὶ τῆς αἰχμαλωσίας του ταύτης εἶχε συντάξει ἔκθεσιν «λίαν» διαφωτιστικὴν, ἡ ὁποία ὅμως δυστυχῶς δὲν ἀνευρέθη. «Ὁ Θεὸς ἃς ἐλέησῃ τοὺς αἰτίους τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν πατριώτας»⁷. ὑποσημειοῖ ἐν ἔτει 1926 ὁ ἀμνησίουκος πατὴρ Παρασκευαΐδης, μιμούμενος ἐν προκειμένῳ τὸ «πάτερ ἄφες αὐτοῖς» τοῦ Κυρίου διὰ τοὺς σταυρωτάς του καὶ τὸ «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην» τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου διὰ τοὺς λιθοβολιστάς του.

Ἐν τινι ἀνεκδότῳ ὀμιλίᾳ του, ἀπαγγελθεῖσα τῇ 21η /1 /1918, ἐπὶ τῆς Εὐαγγελικῆς περικοπῆς Λουκ. ιη' 35-43, κάμνει λόγον περὶ προδοσίας τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας: «Ὁπόση θὰ εἶναι ἐντεῦθεν ἡ ὀργὴ τοῦ Κυρίου κατὰ τοιοῦτου τέκνου, θελήσαντος νὰ συκοφαντήσῃ προδοτικῶς τὴν ἱεράν ἡμῶν Ἐκκλησίαν ἐνταῦθα; Πόσον ὁ τοιοῦτος διὰ τοιαύτης καταπτύστου διαγωγῆς του ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀγαπητὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγάπην τῶν Πατριωτῶν του; Εἰς πόσῃν ζημίαν ὑπεβλήθη καὶ θὰ ὑποβληθῇ ὁ ἀχάριστος οὗτος;».

Κατὰ δὲ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων τοῦ ἔτους 1918, παραμονὴν τῆς συλλήψεώς του, εἶπεν ἐν τῷ τέλει τῆς ὀμιλίας του ἐν τῷ Ναῶ τὰ ἐξῆς λίαν ἀξιόλογα, εὐρεθέντα προχείρως γεγραμμένα εἰς τι ἀπόκομμα ἡμεροδείκτου τοίχου:

«Σήμερον ὅλος ὁ κόσμος φωνάζει, πότε θὰ τελειώσῃ ὁ πόλεμος, αὐτὸ τὸ κακόν, αὐτὸς ὁ σκοτωμός, αὐτὴ ἡ καταστροφή. Καὶ ὅμως, οἱ ἄνθρωποι δὲν προσπαθοῦμεν νὰ ἀποφύγωμεν αὐτὸν τὸν σκοτωμόν. Αὐτοὶ ἀτομικῶς δὲν ἐργαζόμεθα νὰ ἀπομακρύνωμεν αὐτὸ τὸ κακὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας. Ἴδου ὁ βίος ὁ τέλειος τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸ «τετέλεσται» πρὸς μίμησιν. Αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι δὲν θέλουν νὰ μιμηθοῦν. Ὅπισθεν τοῦ Ἰησοῦ, πλησίον τοῦ Σταυροῦ καὶ ὀλίγον μακρὰν, εἶναι ὁ ἄλλος βίος, ὁ βίος τῶν φονέων, ὁ βίος τοῦ Ἰουδα, ὁ βίος τῆς κακίας. Εἰς αὐτὸν ἐκόντες ἄκοντες προσκολ-

6. Πρβλ. «Ἡ Βασίλισσα τοῦ ἐν Ἱερᾷ Βίβλῳ γυναικείου κόσμου» σελ. 6 ὑποσ. 2.

7. Πρβλ. «Πρακτικαὶ ὁδηγίαι καὶ ὑποθῆκαι διὰ τὸν κήρυκα τοῦ Θείου λόγου», σελ. 5 ὑποσ. 1.

λώμεθα. Αὐτὸς μᾶς ἠλεκτρίζει, εἰς αὐτὸν χωρὶς νὰ θέλωμεν τρέχομεν, ἀπ' αὐτὸν πλανώμεθα σχεδὸν εἰς ἐκάστην στιγμὴν, ἐν ᾧ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φωνάζομεν νὰ μᾶς σώσῃ ὁ Θεὸς «ὡσαννά», ὅπως σήμερον οἱ προὔπαντοῦντες τὸν Ἰησοῦν. Εἶναι ἀνάγκη καθαρώτερον νὰ εἶπω. Ἐν μικρὸν σίασμα τῆς τοιαύτης καταστάσεως εἶναι τὰ συμβάντα καὶ τὰ συμβαίνοντα ἐν τῇ μικρᾷ μας παροικίᾳ. Εὐρέθησαν ἄνθρωποι πατριῶται, οἱ ὅποιοι ἀντὶ νὰ μιμηθοῦν τὸν τέλειον βίον, τὸν σωτηριώδη, προὔτιμησαν τὸν ἄλλον, ὡς τοιοῦτον, οἱ δυστυχεῖς ἀγνοοῦντες, ὅτι οὗτος παρ' ὄλον τὸν προσωρινὸν θρίαμβον καὶ τὴν φαινομενικὴν λάμψιν, δὲν εἶναι ὁ κατ'ἀλλήλους, ὁ κόσμιος, ὁ ἀρμόζων. Δὲν ἐκτείνομαι περισσότερον!...»

Οἱ ἀνωτέρω λόγοι τοῦ ἐξηρέθησαν ἔτι περισσότερον τοὺς διώκτας τοῦ, ὥστε νὰ τὸν προδώσουν συκοφαντικῶς εἰς τὰς Γερμανικὰς Ἀρχὰς καὶ τὴν ἐπομένην νὰ συλληφθῆ, ὡς ὑποσημειῶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐβδομοῦ λόγου τοῦ Σωτήρος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἀνεκδότου ὄντος: «Ἐνεκα συλλήψεώς μου ὡς αἰχμαλωτοῦ τῇ 16ῃ/29ῃ Ἀπριλίου, Μεγάλῃ Δευτέρᾳ, πρωτὰν 7 π.μ. καὶ ὀδηγήσεώς μου ἐν Holzminden τὴν ἐπομένην ὑπὸ συνοδείαν ὀπλοφορούντων στρατιωτῶν, δὲν ἀπηγγέλθη ὁ λόγος οὗτος. Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν... Ἀπληλευθρώθη μετὰ 37 ἡμέρας.

Πρώτην λειτουργίαν ἐτέλεσα σὺν Θεῷ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τυφλοῦ».

Ἐξετάζων ἐπίσης ἐν ἔτει 1924 ἐν τῇ ἀνεκδότῳ πραγματείᾳ τοῦ «ἡ ἐνάργεια ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος» (σελ. 93-94) ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ περιαιτολογήσῃ τις κατὰ τὴν λῆψιν τῶν μέσων τῆς ἐναργείας ἐκ τοῦ καθόλου ἀνθρωπίνου βίου, γράφει καὶ τὰ ἐξῆς διαφωτιστικὰ περὶ τῆς αἰτίας τῆς αἰχμαλωσίας του: «ὁ ἴδιος μετεχειρίσθη τὸ «ἐγὼ» καὶ περιαιτολόγησα κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν τοῦ 1918, ἐν καιρῷ τοῦ Παγκοσμίου Πολέμου, ὅποτε καλοθεληταὶ τινες ἡμέτεροι, εἴτε ἐκ φόβου εἴτε κινούμενοι ἐξ ἄλλων λόγων, προέβησαν εἰς καταδόσεις εἰς τὰς Γερμανικὰς Ἀρχὰς κατὰ τοῦ ἱερέως των, ὅτι εἶναι δῆθεν βενιζελικὸς καὶ ἔχει τὴν φωτογραφίαν τοῦ τότε Πρωθυπουργοῦ (Ἐ. Βενιζέλου) ἐν τῷ γραφείῳ του κρεμασμένην. Ἡ περιαιτολογία μου αὕτη ἔκαμε τὴν δέουσαν ἐντύπωσιν εἰς τὸ ἀκροατήριον. Ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν μου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἡ περιαιτολογία περὶ αὐτῆς ἔφερεν καρποῦς ἀξίους πατριωτικῶν καὶ εὐσεβῶν συναισθημάτων».

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Θεολόγος

Τρεῖς Ἀγάπιοι στὴν Προετοιμασία τοῦ Γένους

ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΑΜΑΡΤΩΛΩΝ ΣΩΤΗΡΙΑ

(Μοναχὸς ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΑΝΔΟΣ)

Γύρω στὸ 1620 οἱ ἐκδόσεις τῆς Βενετίας ἐτύπωναν ἕνα κάπως ἀσυνήθιστο βιβλίον γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Τὸ περίεργο βρισκόταν στὸν πολὺ πρακτικὸ χαρακτήρα τοῦ βιβλίου ἐκείνου, κι ἀκόμη περισσότερο, γιὰ τὸ εἶχε γράψει ἕνας καλόγηρος. Ὁ τίτλος τοῦ ἦταν «Βιβλίον καλούμενον Γεωπονικόν, εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται ἐρμηνεῖαι θαυμασιώταται πῶς νὰ κεντρώνωνται καὶ φυτεύωνται τὰ δένδρα, καὶ ἕτερα ὅμοια. Καὶ ἐξόχως πῶς νὰ κυβερνᾶται πᾶς ἕνας διὰ νὰ φυλάγεται ὑγιής. Ἔτι δὲ καὶ ἰατρικὰ διάφορα ἀληθέστατα, συνταγμένα ἀπὸ ἰατροὺς σοφωτάτους, εἰς πᾶσαν ἀσθένειαν...» Τὸ πλέον ὅμως παράξενο ἀπ' ὅλα βρισκόταν στὸ ὅτι συγγραφεὺς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου δὲν ἦταν κάποιος ἡλικιωμένος, ποὺ ἢ ἐμπειρία τῆς ζωῆς του θὰ δικαιολογοῦσε τὸ τόσο πρακτικὸ περιεχόμενό του. Ἀντιθέτως, ἐπρόκειτο γιὰ τὸ πρῶτο ἴσως συγγραφικὸ φτερουγίσμα ἐνὸς νεαροῦ, τοῦ «Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός», ὅπως ἔγραφε ὁ τίτλος τοῦ ἔργου.

Τὸ κατὰ κόσμον ὄνομα αὐτοῦ τοῦ νεαροῦ μοναχοῦ ἦταν Ἀθανάσιος Λάνδος. Γεννήθηκε στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης περὶ τὸ 1600. Καὶ ἐπρόκειτο ν' ἀναδειχθῆ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀξιολογώτερους καὶ τοὺς πιὸ κοσμογάπητους μοναχοὺς καὶ συγγραφεῖς τοῦ 17 αἰ. Σ' ἕναν μεγάλον παιδαγωγὸ καὶ διαφωτιστὴ τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Γιὰ τὸ, καθὼς λέει ὁ Σάθας, «τὰ πολυάριθμα τοῦ Ἀγαπίου συγγράμματα ἐπὶ δύο αἰῶνας ὑπῆρξαν τὸ μόνον ἀνάγνωσμα τῶν ἐν τῇ δουλείᾳ Ἑλλήνων».

Εἶχε πολυμερῆ καὶ πλατύτατη μόρφωση γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Τὶς βάσεις τὶς ἐπῆρε στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ἀλλωστε, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ γράμματα εὐβρίσκοντο σὲ μεγάλη ἀνθιση στὴν Κρήτη. Ἀργότερα, ἀφοῦ εἶχε πιὰ μεγαλώσει, ἔφυγε γιὰ τὸ Ἄγιον Ὄρος κι ἔγινε μοναχός. Ἐκεῖ συνέχισε κι ὀλοκλήρωσε τὶς σπουδές του, παίρνοντας μαθήματα ἀπὸ σοφοὺς μοναχοὺς καὶ μελετώντας στὶς πλούσιες βιβλιοθήκες.

Ἐσπούδασε Ἑλληνικὴ, Λατινικὴ καὶ Ἰταλικὴ φιλολογία. Λέγεται μάλιστα πῶς ἤξερε καὶ Ἀραβικὰ. Ἐπίσης, ἀσχολήθηκε μὲ τὴ μελέτη τῶν φυτῶν καὶ εἶχε πρακτικὲς γνώσεις ἰατρικῆς καὶ ὀδοντια-

τρικῆς. Ἄλλὰ ἡ πολυμαθεία του τοῦ δημιουργήσε αἴσθημα εὐθύνης γιὰ τὸ ταλαιπωρημένο Γένος του. Καὶ φτάνει στὴν ἀπόφαση νὰ σταματήσει τὴν ἀφοσίωσή του στὴ μελέτη καὶ τὴν προσευχή. Οἱ Ἕλληνες χρειάζοντοσαν βοήθεια κι οἱ ἁμαρτωλοὶ σωτηρία. Γι' αὐτὸ ἀρχίζει νὰ γράφῃ βιβλία καὶ νὰ περιοδεύῃ τὸν Ἑλληνικὸ κόσμον, γιὰ ν' ἀκούσῃ ὁ ἴδιος μὲ τ' αὐτιά του τὸ στεναγμὸ τῆς σκλαβιάς καὶ νὰ δῇ μὲ τὰ μάτια του τὴν ταλαιπωρία τῆς ἁμαρτίας. Σ' αὐτὸν τὸν τομέα, πού τοῦ παραχωρήθηκε ἀπὸ τὴ Θεία. Πρόνοια, ἀναδείχθηκε ἀπαράμιλλος. Στάθηκε μιὰ ἰδιοφυΐα, καὶ ἡ ἐργατικότητά του ἦταν ἀκατανίκητη.

Ἡ πρώτη βοήθεια πού σκέφτηκε νὰ δώσῃ στὸ Γένος, ἀπ' ὅ,τι ξέρομε, ἦταν ἓνας ὁδηγός, πού θὰ βοηθοῦσε τοὺς ραγιαδες νὰ βελτιώσουν τὴ γεωργικὴ τους παραγωγή, ὥστε νὰ μποροῦν ν' ἀντιμετωπίζουσι τὰς βιοτικὰς τους ἀνάγκας. Μαζὶ θὰ τοὺς ἔδινε καὶ ὠρισμένες συμβουλὲς ὑγιεινῆς καὶ θεραπευτικῆς, γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ διάφορες ἀρρώστειες. Δὲν θὰ παραλείψῃ ἐπίσης νὰ περιλάβῃ καὶ θέματα «οἰκιακῆς οἰκονομίας» καὶ «προλήψεως ἀτυχημάτων», κατὰ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἐνὸς βιογράφου του. Κι ἔτσι βλέπουμε τώρα νὰ τυπώνεται στὴ Βενετία τὸ βιβλίον του «Γεωπονικόν», πού τὸ ἀναφέραμε παραπάνω. Μάλιστα δὲν κρύβει καὶ κάποια ἱκανοποίηση ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μεθόδων, πού προτείνει, γιὰτὶ σὲ κάποιο σημεῖο τοῦ βιβλίου του λέει: «... Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον πολλοὺς χωρικοὺς ἰάτρευσα...».

Τὸ «Γεωπονικόν», σύμφωνα μὲ τὶς μέχρι τώρα πληροφορίες μας, ἦταν τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον πρακτικὸ βιβλίον τοῦ Λάνδου. Ἀφοῦ ἔδωκε στὸ Γένος ὅ,τι πολυτιμότερον γνώριζε γιὰ τὸν ὑλικὸ βίον, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θ' ἀφιερῶσθαι τὴ ζωὴ του στὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Ξέρει πῶς «οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος», καθὼς λέει ἡ Ἁγία Γραφή. Καὶ πιστεύει πῶς ἡ κακοδαιμονία τοῦ Γένους ὀφείλεται στὴν ἁμαρτία. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπόμενο ἔργον του θὰ εἶναι ἓνα «Βιβλίον καλούμενον Ἁμαρτωλῶν Σωτηρία...», πού θὰ συνεχίσῃ νὰ ἐκδίδεται ἀκόμη καὶ στὰ τέλη τοῦ 20 αἰ. ! Ἀργότερα σ' ἓνα ἄλλο βιβλίον του, στὸ «Κυριακοδρόμιον», θὰ γράψῃ: «Διὰ τὰς ἁμαρτίας μας μᾶς παραδίδει εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὁ δικαιοκρίτης Θεός, ὡς φιλόανθρωπος, ὅχι διὰ νὰ ἀπολεσθοῦμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς βασανίζουσι νὰ διορθωθῶμεν, καθὼς εἰς Προφήτην Ἱερειάν φαίνεται, οὕτω λέγοντας... διατί, Ἰσραήλ, τὸν Θεὸν ἐπαρωργίσατε, σᾶς ἐπαράδωκεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ παιδεύεσθε... Ἄς τὸν παρακαλέσωμεν μὲ θερμώτατα δάκρυα νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ νὰ μᾶς λυτρώσῃ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τῶν ἐχθρῶν, οὐ μόνον τούτων τῶν ὄρατῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀοράτων...».

Ἀξιοσημείωτο εἶναι πῶς ὁ Ἀγάπιος, πού φλογίζεται ἀπὸ τὸν πόθο ν' ἀνεβάσῃ ψυχικὰ καὶ διανοητικὰ τοὺς ὁμογενεῖς του, μένει ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τοὺς ἐλληνίζοντες. Σ' αὐτὸ βέβαια δὲν πρέπει νὰ μὴ ὑπολογίσουμε καὶ τὴν ἀνθισσὴ τῆς Κρητικῆς Σχολῆς μὲ τὸ ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν πηγαία γλῶσσα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Λάνδος, ὅταν γράφῃ τὸ «Γεωπονικόν» του, ἔχει ἤδη ξεκαθαρίσει τὴν στάση του. Καὶ σ' ὀλόκληρῃ τῇ ζωῇ του ὄχι μόνον θὰ παρουσιάζῃ τὰ δικά του ἔργα «εἰς κοινὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν», καθὼς ὀνομάζει ὁ ἴδιος τὸν γλωσσικὸ τύπο, πού χρησιμοποιοεῖ, ἀλλὰ θὰ μεταφράζῃ καὶ θὰ μεταπλάθῃ σ' αὐτὴ τῇ γλῶσσῃ καὶ ἔργα ἄλλων συγγραφέων.

Ἀργότερα θὰ πῆ ὁ Σάθας γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Λάνδου πῶς ἦταν «παρὰ πάντων ἐννοουμένη», ἐνῶ κατὰ τὸν Βρετὸ ἦταν ἡ «τότε ἀπλοελληνικὴ». Κατὰ τὸν καθηγητὴ Κονιδάρη παρουσιάζεται «τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν κατέχων οὗτος ὅσον ἐλάχιστοι τῶν συγχρόνων του». Τέλος, ὁ Ξανθοῦδίδης ὑποστηρίζει πῶς τὰ βιβλία του εἶναι γραμμένα «εἰς γλῶσσαν δημοτικὴν, ἔχουσιν μὲν κρητικὴν τινα ἀπόχρωσιν, ἀλλὰ καταληπτὴν εἰς τὸν λαόν».

Παραλλήλως μὲ τὴ συγγραφή βιβλίων, ὁ μοναχὸς Ἀγάπιος θὰ κἀνῃ κάθε τόσο περιοδεῖες στὴν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα. Ἀψηφώντας τὴ δυσκολία τῶν ταξιδιῶν στὴν ἐποχὴ του, θ' ἀφήνῃ τὴ γαλήνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, θὰ περνᾷ στεριεῖς καὶ θάλασσες, θὰ εὐαγγελίζεται τὸ χειμαζόμενον Γένος καὶ θὰ διδάσκῃ τοὺς ἀγράμματους ραγιαδες, ὅπως θὰ ἔκανε ἕναν αἰῶνα μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός.

Ὁ μοναχὸς Ἀγάπιος Λάνδος εἶχε βαθεῖα πίστη στὸ ἔργο του. Ἡ πίστη του αὐτῇ, καθὼς καὶ ὁ χειρισμὸς μιᾶς ἀπλῆς γλῶσσας, τόσο στὸν προφορικὸ, ὅσο καὶ στὸν γραπτὸ λόγον, τὸν ἀνέδειξαν ἑξακουστὸν ἱεροκῆρυκα καὶ φημισμένον συγγραφέα. Ἡ ἀφοσιώσῃ του στὸ Γένος συνέχισε ὡς τὴ στιγμὴ τῆς ἀποδημίας του γιὰ τὸν κόσμον τῶν Οὐρανῶν, γύρω στὸ 1670. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ βρισκόταν στὴ Βενετία καὶ πάλι, πιθανῶς γιὰ νὰ τυπώσῃ κάποιον νέο του ἔργο, «μὲ τὸν συνηθισμένον του ἀδελφικὸν ζῆλον», καθὼς λέει κάπου ὁ ἴδιος.

Ἐκκλησία καὶ Κόσμος

Η ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΙ ΤΗΣ ΑΜΦΙΒΟΛΙΑΣ*

Ἡ πολιτική, κοινωνική καὶ πνευματικὴ ζωὴ, ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκε μετὰ τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον, σ' ὁλόκληρον τὸν κόσμον, δὲν ἄφησε περιθώρια γιὰ ὑποκειμενισμούς καὶ ἐξουσιαστικά, ιδεολογικά, ἀτομικά προνόμια.

Ἀπὸ τὴν μία ἄκρη τῆς Γῆς μέχρι τὴν ἄλλη ταλαντεύτηκαν τὰ θεμέλια τῶν συνειδήσεων, τῶν διαφόρων δογματισμῶν καὶ τῆς ἀλαζονείας.

Ἡ πίστι κλονίστηκε! Οἱ παλιές, θρησκευτικὲς δομές, ποὺ εἶχαν κάποια σχέσι μὲ κατεστημένα, μὲ κατακτήσεις καὶ ἰδιοτελεῖς βλέψεις, ἀμφισβητήθηκαν ἀπὸ τὶς νέες γενιές, ποὺ ἡ ὀρμητικὴ παρουσία τους ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτερον μεταπολεμικὸ φαινόμενο!

Ὁ κόσμος κατὰ τὸ πρῶτον μιστὸ τοῦ αἰῶνος μας εἶχε μεγαλώσει μέσα σ' ἓνα ἄφατον παραλογισμό. Σὲ μία τρομακτικὴ λαίλαπα πολέμων, ἐξεγέρσεων, αἱματηρῶν ἐπαναστάσεων καὶ ἐξουθενωτικῶν δογματισμῶν.

Ἐνας σύγχρονος γερμανὸς συγγραφεὺς, ὁ Γκύντερ Γκράς, ζωγραφίζοντας τὸν κόσμον τοῦ 1944 λέει ἐπιγραμματικά:

«Ἡ γενιά μου μεγάλωσε μέσα στὸν παραλογισμό. Νὰ οἱ λέξεις ποὺ τὴν ἀνέθρεψαν: Γῆ, τιμὴ, ἐξουσία, μέλλον. Ὅταν, κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, πῆγα στρατιώτης, ἤμουν 16 χρονῶν. Ἀπὸ τὴν ἀρχή, αὐτὲς οἱ ἔννοιες ἦταν στεῖρες. Στὰ 17 μου χρόνια ἀντίκρισα τοὺς πρῶτους νεκρούς. Αὐτὸ μὲ συνέτριψε».

*

Στὴν ὑπαρξὶ ἐνὸς τέτοιου κόσμου, ποὺ εἶδε νὰ γκρεμίζεται κάθε ὀρθολογικὸ μέτρο, νὰ νοθεύεται ἡ ζωὴ, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ ἀνοίγεται κι ἓνα στάδιον κατακτήσεων, πέρα ἀπὸ τὶς παλιές φόρμες, οἱ νέες γενιές στάθηκαν μὲ ἀμφιβολία. Μὲ ἄρνησι καὶ πνευματικὸ ἔλεγχον!

* Ραδιοφωνικὸν σχόλιον, μεταδοθὲν τὴν 29-10-1971 εἰς τὴν ἐκπομπὴν «Ἐκκλησία καὶ Κόσμος».

Ένα τεράστιο χάσμα ανοίχτηκε ανάμεσα στους εκπροσώπους τῶν παλαιῶν ιδεῶν, τῶν θεωριῶν, στὰ προνομιοῦχα ἄτομα καὶ στους νέους!

Οἱ συγκρούσεις ποὺ ἐπακολούθησαν, ἀποσφράγισαν τρομακτικὲς δυνάμεις, ποὺ ἔφεραν σ' ἓνα βαθύτερο δίλημμα τὴν ἀνθρωπότητα.

Τὰ σκληρὰ γεγονότα, ποὺ συνέβησαν στὸ Βερολίνο, στὴν Βουδαπέστη, στὴν Πράγα, στὸ Παρίσι, στὴν Νέα Ὑόρκη, στὸ Τόκιο καὶ στὸ Λονδίνο στάθηκαν ἡ ἀλγηνὴ ἔκφρασι μιᾶς ἔμπρακτης ἀμφιβολίας τῶν νέων γενεῶν πρὸς κάθε τι, ποὺ συνδεόταν μὲ τὴν κληρονομία παλαιῶν δομῶν!

Οἱ ἐκδηλώσεις ὅμως αὐτὲς δὲν εἶχαν οὔτε ἔχουν ὀργανικὴ, πνευματικὴ ἐνότητα μεταξύ τους! Καθένας νέος, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερα, ἀμφιβάλλει ὑπερασπίζοντας τὸν ἑαυτό του. Ἀρνεῖται συνήθως πρόσωπα, ποὺ νοθεύουν τὴν ζωὴ καὶ ὄχι τὶς ἀρχές, τὶς θεωρίες. Ἀναζητεῖ τὴν τιμὴ στὴν τιμὴ. Τὴν ὁμορφιὰ στὴν ὁμορφιά. Καὶ τὸν Θεὸ στὸν Θεό!

*

Εἶναι βέβαιο, ὅτι ἡ πραγματικότητα τοῦ πεζοδρομίου, ποὺ συχνὰ ἀποδέχονται οἱ νέοι, δὲν εἶναι βασικὰ μία ἰδεολογία. Ἀλλὰ μία μέθοδος! Δὲν εἶναι ἓνας μόνιμος σκοπός, ἀλλὰ ἓνας ἔλεγχος, ποὺ δὲνμποροῦν διαφορετικὰ, ἴσως, νὰ τὸν κάνουν κατὰ τῶν παλαιότερων ταμποῦ καὶ ἐναντίον ἐκείνων, ποὺ δὲν ἐννοοῦν, πεισματικά, νὰ ἐγκαταλείψουν τὶς ψευδαισθήσεις καὶ τὶς σιγιές!

Σ' αὐτὴ τὴν παγκόσμια σύγκρουσι ὅμως γίνονται καὶ ὑπερβολὲς καὶ ἀκρότητες καὶ τρομακτικὰ λάθη ἀπὸ μέρους τῆς νεολαίας!

Οἱ ζωηρὲς διαμάχες, οἱ συζητήσεις καὶ οἱ διαξιφισμοί τους δὲν καταλήγουν, συχνὰ, σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα. Ἐν τούτοις, οἱ ἀπηχήσεις ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι καταλυτικὲς πάντοτε! Ὁ κόσμος δὲν πάει στὸ χειρότερο, παρὰ τὶς Κασσανδρικές φωνὲς μερικῶν, ἐξ αἰτίας τῆς δυναμικῆς συμπεριφορᾶς τῶν νέων. Οἱ νέοι μποροῦν καὶ κρίνουν καὶ κατακρίνουν τὴν νοοτροπία καὶ τὴν ψυχολογία αὐτῶν, ποὺ δογματίζουν, κρύβοντας τὴν ἀλαζονεία τους καὶ τὰ προνόμιά τους, καὶ δὲν πολεμοῦν τὶς θεωρίες καὶ τὴν πίστι τους!

Οἱ σύγχρονοι νέοι ἔχουν βασικὰ μεγαλύτερη αἴσθησι τῶν νέων καιρῶν καὶ τῶν νέων δομῶν. Εἶναι λιγώτερο ὑποκειμενικοὶ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

227. Πρέπει να λέγη ὁ ἱερεὺς τὸ «Ἄρα-
τε πύλας...» κατὰ τὴν ἐπάνοδο στὸν ναὸ
κατὰ τὴν λιτανεία τοῦ ἐπιταφίου τὸ βρά-
δυ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, καὶ τί συμ-
βολίζει τοῦτο; (Ἑρώτησις Αἰδεσιμ. Β.Μ.).

Γιὰ τὸν συνδυασμὸ τῆς διαλογικῆς ἀπαγγελίας τῶν τελευ-
ταίων (7-10) στίχων τοῦ 23ου ψαλμοῦ μετὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς λι-
τανείας στὸ ναὸ μετὰ τὴν τέλεσι τῆς ἀκολουθίας τῆς ἀναστάσεως,
κατὰ τὴν παννυχίδα τοῦ Πάσχα, γράψαμε ἀναλυτικῶς στὴν ἀπάν-
τησι στὴν ὑπ' ἀριθμ. 88 ἐρώτησι. Ἐκεῖ ἐσημειώσαμε, ὅτι ἡ πρᾶ-
ξις αὐτὴ «σὲ μερικὰ μέρη εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ
ἐπιταφίου κατὰ τὴν λιτανεία τοῦ ὄρθρου τοῦ Μεγάλου Σαββάτου». Ἡ ἀνωτέρω ἐρώτησις ἀναφέρεται ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ
μᾶς δίδει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσωμε εἰδικῶς γι' αὐτό.

Σὲ κανένα χειρόγραφο Τυπικὸ δὲν συναντοῦμε τὸν διάλογο
αὐτὸν νὰ λέγεται κατὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς λιτανείας τοῦ ἐπιτα-

μέσα σ' ἓνα κόσμον, ποῦ ἔρχεται καὶ εἶναι δικός τους. Νοιώθουν πιὸ
πολὺ τὴν ἐνότητά του καὶ τὴν θέσι τους μέσα σ' αὐτόν!

Γιὰ τοῦτο καὶ ἀναζητοῦν νὰ ἔρθουν μόνοι τους καὶ ἀπ' εὐθείας
σὲ σχέσι μετὰ τὴν ὑψηλὴν ἀξίαν. Θέλουν νὰ ἀποφύγουν τὴν μεσολά-
βησι! Δὲν θέλουν δεσμεύσεις οὔτε μεσότοιχους. Ἀλλὰ αἰσθάνονται
ἱκανοὶ νὰ ψηλαφήσουν τὴν ἀλήθεια μετὰ τὴν δικήν τους ἐμπειρίαν.
Αὐτὸς εἶναι ἓνας οὐσιαστικὸς δρόμος. Εἶναι μιά, κατὰ μέτωπον,
ἀντιμετώπισι τῆς ζωῆς!

Ἔτσι ἡ ἀμφιβολία τους στὴν ἀπλοϊκότητα τῶν παλαιότε-
ρων, ὁ ἔλεγχος καὶ οἱ ἐπιφυλάξεις τους μπορεῖ νὰ καταστοῦν μίαν
μέραν — καὶ θὰ καταστοῦν — τὸ θεμέλιον τῆς ἀποκτήσεως καλυτέ-
ρων μορφῶν ζωῆς! Θὰ εἶναι τὸ ἀνοιγμα γιὰ τὴν ἀμεσότητα, ποῦ
χαρακτηρίζει τὸ ἦθος τῆς νεολαίας. Ἐνα ἦθος ποῦ τὸ χρειάζεται
κάθε μορφή πνεύματος, καὶ ποῦ μονάχα μ' αὐτὸ μποροῦν οἱ νέοι
νὰ αἰσθινοῦν σήμερον τὸ μυστήριον καὶ τὰ βαθύτερα βιώματα τῆς
Ἐκκλησίας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΕΡΟΥΣΗΣ

φρίου. Αντιθέτως, γιά τήν ἀκολουθία τῆς ἀναστάσεως εἶδαμε πολλές μαρτυρίες καί ἀπό τὰ χειρόγραφα καί ἀπό ἄλλες πηγές. Ἡ ὄπουσία αὐτῆ μαρτυριῶν ἀπό τήν λειτουργική παράδοσι δέν εἶναι περίεργος, ἀφοῦ στήν προηγουμένη ἀπάντησι εἶδαμε πόσο μεταγενεστέρα εἶναι ἡ σημερινή μορφή τῆς λιτανείας τοῦ ἐπιταφίου καί πῶς καθ' ὅλη τήν βυζαντινὴ περίοδο αὐτὴ δέν ἦταν, παρά μία συνήθης εἴσοδος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅταν σὲ μεταγενεστέρα ἐποχὴ εἰσῆχθη ὁ ἐπιτάφιος, ἡ λιτανεία πῆρε ἔντονο λαϊκὸ χρῶμα, ἔγινε σωστὴ κηδεία, τόσο πού σὲ μερικὰ μέρη δέν μπόρεσε νὰ τὴν κρατήσῃ ἀπολύτως στὸν ἑλεγχό της ἡ Ἐκκλησία. Εἶναι πρόσφατα ἀκόμη τὰ («Ἐπιταφιακά»), πού τόση ἀντιδικία προεκάλεσαν μετὰξὺ ἐπισκόπου καί λαοῦ, ὅταν ὁ πρῶτος ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ ὠρισμένα ἔκτροπα. Ἐνα στοιχεῖο ἐξωραϊσμοῦ τῆς λιτανείας αὐτῆς ἦταν καί ἡ εἰσαγωγή σὲ ὠρισμένα μέρη καί τοῦ διαλόγου πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ.

Ἀπὸ ποῦ προῆλθε ὁ διάλογος αὐτός; Ἴσως πρόκειται γιά μεταφορὰ τῆς ἀντιστοίχου πράξεως ἀπὸ τὴν λιτανεία τῆς ἀναστάσεως, στήν ὁποία ἦταν καί ἀρκετὰ παλαιὸς καί ἀρκετὰ διαδεδομένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τίς πηγές καί ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσί του μέχρι σήμερα σὲ πολλὰ μέρη. Ἴσως ὅμως προῆλθε καί ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχο πρᾶξι τῶν εἰσόδων τῆς θείας λειτουργίας. Σὲ παλαιὰ Τυπικά, ὅπως στὸ Τυπικὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἰ' αἰῶνος (κῶδιξ Πάτμου 266 καί Τ. Σταυροῦ 40), συναντοῦμε τὸν διάλογο ὡς εἰσοδικὸ σὲ περιπτώσεις κυρίως ἀναμνήσεως ἐγκαινίων (9 Ἰουλίου, 24 Δεκεμβρίου). Ἡ λιτανεία σταματοῦσε στήν πύλη τοῦ ναοῦ, ἐψάλλετο τὸ «Ἄρατε πύλας...» καί ἀφοῦ ἠνοιγόντο αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ, εἰσῆρχοντο γιά νὰ συνεχισθῇ ἡ θεία λειτουργία ἀπὸ τὸ τρισάγιο καί ἐξῆς. Ἡ λιτανεία τοῦ ἐπιταφίου δέν ἦταν ἀρχικῶς, παρά μία εἴσοδος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπως ἡ μικρὰ εἴσοδος τῆς θείας λειτουργίας.

Πιὸ πιθανὴ ὅμως εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς μεγάλης εἰσόδου. Κατὰ τὴν Διάταξι τῆς θείας λειτουργίας τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (ΙΔ' αἰὼν) καί κατὰ πολλὰ χειρόγραφα, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος καί ἐφεξῆς (π.χ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 750, 751, 752, 757, 763, 764, 765, 767, 770, 773, 776), τὸ «Ἄρατε πύλας...» ἐλέγετο ἀπὸ τὸν ἱερέα ἢ ἀπὸ τὸν διάκονο κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν ἁγίων ἀπὸ τὴν ὠραία πύλη. Εἶναι δὲ πολὺ πιθανό, ὅτι οἱ στίχοι 7-10 τοῦ 23ου ψαλμοῦ ἢ καί ὁλόκληρος ὁ ψαλμὸς αὐτὸς ἦταν τὸ ἀρχαῖο ψαλμικὸ ἀντίφωνο πού ἐψάλλετο κατὰ τὴν μεγάλη εἴσοδο, πρὶν ἀντικατασταθῆ ἀπὸ τὸν χερουβικὸ ὕμνο. Ἐτσι ἐξηγεῖται ἡ ἐπίκρισις τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Εὐ-

τυχίου († 582), πού ἀναφέρεται στήν φράσι «βασιλέα (τῆς) δόξης», πού περιείχετο στόν «ψαλμικόν ὕμνον» πού εἰσήχθη νά ψάλλεται κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν «μηδέπω τελειωθέντων» δώρων («Ἀπόσπασμα Ζ' περὶ εὐχαριστίας»), οἱ ἐπιδράσεις τοῦ 23ου ψαλμοῦ στήν εὐχή καὶ στοὺς ὕμνους πού εἰδικῶς συνετέθησαν γιὰ νά ψάλλωνται κατὰ τὴν προσκομιδὴ τῶν δώρων («Οὐδεὶς ἄξιος... βασιλεῦ τῆς δόξης.. ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσι», «Οἱ τὰ χερουβίμ... ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων... ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν», «Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν... εἰσπορεύεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης... δορυφορεῖται», «Σιγησάτω... βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων... οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων...»), καθὼς καὶ ἡ ἐπιβίωσις του στήν ἀρμενικὴ λειτουργία καὶ στὰ χειρόγραφα πού εἶδαμε ἀνωτέρω. Ὅταν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ἐπιτάφιος ἐλιτανεύετο κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδο κατὰ τὴν ἐκτὸς τοῦ Πάσχα περίοδο καὶ ὅτι στήν εἴσοδο αὐτὴ ἀπεδίδετο ὡς κύριος συμβολισμὸς ἢ μεταφορὰ τοῦ νεκροῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ στόν τάφο, γι' αὐτὸ καὶ λέγεται τὸ τροπᾶριο «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ...» κατὰ τὴν ἀπόθεσι τῶν δώρων στήν ἀγία τράπεζα, καὶ ὅτι τὸ ἴδιο τροπᾶριο ἦταν τὸ εἰσοδικὸ στήν λιτανεία τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, καταλαβαίνομε πόσο πιθανὴ εἶναι ἡ ὑπόθεσις αὐτῆ.

Στὴν περίπτωσι πάντως τῆς χρήσεως τοῦ διαλόγου «Ἄρατε πύλας...» κατὰ τὸ Μέγα Σάββατο, ὅπως καὶ κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδο τῆς θείας λειτουργίας, εἶναι φανερὰ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀποκρύφου εὐαγγελίου τοῦ Νικοδήμου. Τὸ ψευδεπίγραφο αὐτὸ κείμενο τοῦ Δ' αἰῶνος περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴν κάθοδο τοῦ Χριστοῦ στόν Ἄδη. Στὸ στόμα τοῦ Κυρίου ἢ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων πού τὸν συνοδεύουν ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ Ἄδου ἀφ' ἑτέρου τίθεται ὁ διάλογος τῶν τελευταίων στίχων τοῦ 23ου ψαλμοῦ: «Ἐγένετο φωνὴ μεγάλη ὡσπερ βροντὴ λέγουσα· «Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης». Ἀκούσας ὁ Ἄδης λέγει τῷ Σατανᾷ· «Ἐξέλθε, εἰ δυνατὸς εἶ, καὶ ἀντίστηθι αὐτῷ». Ἐξῆλθεν οὖν ἔξω ὁ Σατάν. Εἶτα λέγει ὁ Ἄδης τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ· «Ἀσφαλίσασθε καλῶς καὶ ἰσχυρῶς τὰς πύλας τὰς χαλκᾶς καὶ τοὺς μοχλοὺς τοὺς σιδηροῦς καὶ τὰ κλεῖθρά μου κατέχετε...». Ἦλθεν οὖν πάλιν φωνὴ· «Ἄρατε πύλας» λέγουσα. Ἀκούσας ὁ Ἄδης ἐκ δευτέρου τὴν φωνὴν ἀπεκρίθη, ὡς δῆθεν μὴ γινώσκων, καὶ λέγει· «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;» Λέγουσιν οἱ ἄγγελοι τοῦ δεσπότη. «Κύριος κρατιῶς καὶ δυνατὸς, κύριος δυνατὸς ἐν πολέμῳ». Καὶ εὐθέως ἅμα τῷ λόγῳ τούτῳ αἱ χαλκαῖ πύλαι συνετρίβησαν καὶ οἱ σιδηροὶ μοχλοὶ συνεθλά-

σθησαν και οί δεδεμένοι πάντες νεκροί ἐλύθησαν τῶν δεσμῶν και ἡμεῖς μετ' αὐτῶν. Καὶ εἰσῆλθεν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὡσπερ ἄνθρωπος και πάντα τὰ σκοτεινά τοῦ ἄδου ἐφωτίστησαν» (κεφ. 21). Στὴν βυζαντινὴ εἰκονογραφία τῆς ἀναστάσεως και στὴν ὑμνογραφίαν λιτανεία τοῦ Μεγάλου Σαββάτου θέλησαν νὰ ἀναπαραστήσουν τὴν τόσο ἐντυπωσιακὴ αὐτὴ σκηνὴ τῆς καθόδου τοῦ Κυρίου στὸν Ἄδη. Αὐτὴ βέβαια εἶχε γίνεи «μετὰ ψυχῆς», ὅταν ὁ Κύριος ἀπέθανε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἄλλὰ και ἐδῶ πρὸ τῆς ἀναπαραστάσεως τῆς ταφῆς του δὲν ἦταν ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ πλαίσια τῆς ὅλης ἱεροτελεστίας. Ἴσως σ' αὐτὴ ὀφείλεται και ἡ ψαλμωδία τοῦ τροπαρίου «Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον...», ποὺ προσετέθη στὸ ἤδη ὑφιστάμενο εἰσοδικὸ «Ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ...». Ἡ θεολογικὴ δυσκολία τοῦ πράγματος, ὅτι δηλαδὴ ὁ καιὸς εἰκονίζει τὸν οὐρανὸ και ὄχι τὸν Ἄδη, δὲν ἐθεωρεῖτο ἀνυπέρβλητος, ἀφοῦ εἶδαμε ὅτι ὁ ἴδιος διάλογος ἐλέγετο και κατὰ τὴν εἴσοδο τῶν τιμίων δώρων στὸ βῆμα, τὸ ὁποῖο μάλιστα εἰκόνιζε τὰ ὑπερουράνια.

Και συνοψίζομε: Ὁ διάλογος «Ἄρατε πύλας...», ποὺ λέγεται σὲ μερικὰ μέρη κατὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς λιτανείας τοῦ ἐπιταφίου, γίνεται κατὰ τὴν περιγραφή τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ ἀποκρύφου εὐαγγελίου τοῦ Νικοδήμου, γιὰ νὰ παρασταθῆ εἰκονικώτερον τὸ γεγονός αὐτό. Δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν λειτουργικὴ παράδοσι, γιὰ τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἶναι πολὺ μεταγενέστερο. Ἡ παραδοσιακὴ του θέσις εἶναι στὴν ἀκολουθία τῆς ἀναστάσεως και στὴν μεγάλη εἴσοδο, ἀπὸ ὅπου πιθανῶς και προῆλθε. Μὲ βάσι τὰ ἀνωτέρω κριτήρια δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ταχθῆ ὑπὲρ τῆς διαδόσεώς του.

Φ.

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
 Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»,
 Ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140).

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΓΙΑ ΜΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν Ἐκκλησία λατρείας. Μὲς ἀπὸ τὴν πλουσία καὶ καταναυκτικὴ λατρεία της, ποὺ ἔχει ὁμορφιὰ μοναδική μέσα στὴ Χριστιανικὴ Οἰκουμένη, ἡ Ὁρθοδοξία ἀγιάζει τὶς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα. Μᾶς μεταφέρει ἀπὸ τὰ γῆινα στὰ οὐράνια. Μᾶς στηρίζει στὴν πίστη. Μᾶς εἰσάγει στὰ βάθη τῆς ἀποκαλυμμένης ἀλήθειας. Ἀπεργάζεται καὶ οἰκοδομεῖ τὸν γνήσιο καὶ ὀλοκληρωμένο ὀρθόδοξο ἄνθρωπο.

Γιὰ νὰ ἐπιτελεσθῇ λοιπὸν μὲ πληρότητα τὴν ἀποστολή της ἡ Ἐκκλησία μας σήμερα, πρέπει νὰ εἰσέλθουμε σὲ μιὰ περίοδο, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἀποκαλέσουμε «περίοδο λειτουργικῆς ἀναγεννήσεως».

Ἡ λατρεία, γιὰ μᾶς τοὺς ὀρθοδόξους, δὲν εἶναι ἀπλῶς ὑπόθεση τοῦ Κλήρου, μὲ παθητικὴ παρουσία τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ Κλήρου καὶ λαοῦ σὰν ἓνα σῶμα.

Χρειαζεται λοιπὸν ὁ λαὸς μας λειτουργικὴ ἀγωγή καὶ μόρφωση. Χρειαζεται ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέσα, ποὺ θὰ τὸν ἱκανώσουν νὰ μετέχῃ ἐνεργά στὴ λατρεία.

Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία τὸ νὰ καταλαβαίνουν ὅλοι οἱ πιστοὶ τί ἐκφωνεῖται καὶ τί ψάλλεται μέσα στὸ ναό. Ἄρα ἡ ἐξήγησή τους εἶναι ἀπαραίτητη. Μονάχα ἔτσι τὸ ἐκκλησίασμα μπορεῖ νὰ λατρεύῃ συνειδητὰ τὸν Κύριο καὶ νὰ φωτίζεται ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως καὶ λογοτεχνίας, ποὺ εἶναι χυμωμένες μὲ τὸ φῶς τῆς θείας Ἀποκαλύψεως, μὲ τὸν λόγο καὶ τὰ γεγονότα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Μονάχα ἔτσι μεταδίδεται ἄφθονα καὶ μὲ ἀσφάλεια ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ποὺ ταμιούχος της εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Ἡ λατρεία δὲν εἶναι μόνον ἀγιασμός, ἀλλὰ καὶ διδαχὴ σωτήριος, διοχετεύοντας στὶς ψυχὰς τὰ νάματα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, «φῶς εἰς ἀποκάλυψιν». Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ τὸ ὥραϊο ἀπόφθεγμα ἑνὸς συγχρόνου χριστιανοῦ ποιητοῦ, μέσα στὴ λατρεία «ὁ Θεὸς μᾶς μιᾷ μὲ τὰ λόγια ποὺ τοῦ λέμε».

Οἱ ὕμνοι, τὰ ἀναγνώσματα, οἱ εὐχὲς καὶ τὰ ἄλλα κομμάτια, ποὺ συναποτελοῦν τὸ περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, παρὰ τὸ ὅτι εἶναι τόσο οἰκεῖα στὸν φιλακόλουθο λαὸ μας, ἔχουν ἄρκετὰ δυσνόητα σημεῖα γιὰ τὸν πολὺ κόσμον, γιὰτὶ εἶναι γραμ-

μένα στην αρχαία γλώσσα πού και πού δὲ και σὲ γλώσσα ἀρχαϊκή. Εἶναι λοιπὸν μεγάλη ζημία ἢ διαφυγὴ τοῦ νοήματος γιὰ τὸν ἐκκλησιαζόμενον πιστό. Ἡ ψυχὴ του στερεῖται θησαυροὺς νοημάτων καὶ ποιητικοῦ κάλλους. Καί, ἔτσι, μένει ἔξω ἀπὸ τὸν πνευματικὸ πλουτισμό, πού μᾶς προσφέρει ἡ Ἐκκλησία. Δὲν εἶναι πλέον, στὴν κυριολεξία, τὸ δένδρον «τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων», ὅπως συμβολίζεται κάθε ζωντανὸ μέλος τῆς Ἐκκλησίας στὸν ἀ΄ Ψαλμό.

Ὅταν λοιπὸν οἱ πιστοὶ εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζουν βαθειὰ τὸν ὑμολογικὸ πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας μας, ἔχουν ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ ἀντλοῦν πλούσια ἀπὸ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ὁ λειτουργικὸς λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι παρὰ ζυμωμένος μὲ τὸν λόγο τῆς Ἀγίας Γραφῆς, μιὰ ἀνθοφορία πάνω στὸ βιβλικὸ χῶμα. Ὅπως βεβαιώνει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «εἶναι ἀδύνατο νὰ σωθῆ ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τὴ γνώση τῆς Γραφῆς». Καὶ αὐτὴ ἡ γνώση δίνεται κυρίως μὲς ἀπὸ τὴ λατρεία.

Ἡ Γραφὴ ὅμως δὲν εἶναι ἀπλῶς γραμμένος λόγος, ἀλλὰ ζωὴ, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὅπως ζῆ καὶ ἐνεργεῖ μέσα στὴν Ἐκκλησία του. Μὲ τὴ λατρεία λοιπὸν κοινωνοῦμε αὐτὸν τὸν ζῶντα λόγο, ἀποκοτοῦμε τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, μὲς ἀπὸ τὸ βίωμα τῆς Ἐκκλησίας «φῶς ἐκ φωτός». Καὶ ὅταν αὐτὸς ὁ λόγος εἰσέρχεται στὴν καρδιά μας χωρὶς νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἡ ἄγνοια, τότε τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πλήρες καὶ ὀλοκληρωτικὸ. Πραγματοποιεῖται ἡ ἀναγέννηση καὶ ἡ οἰκοδομὴ μας σὰν «ζώντων λίθων τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ἀκεραιώνει τὸν προορισμό της. Γίνεται ζωοδότειρα. Ἐξάγει τὶς ψυχὰς ἀπὸ τὸ «σκοτάδι καὶ τὴ σκιά τοῦ θανάτου» στὴν ἀληθινὴ, τὴν αἰώνια ζωὴ, πού εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ἀφοῦ ὁ ἴδιος εἶπε: «ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ζωὴ...».

Μὲ τὴν ἄπλετη ἀντίληψη καὶ κατανόηση τῶν ὧσων περιέχει κάθε ἀκολουθία, οἱ πιστοὶ μένουν ἀπορροφημένοι στὴν παρακολούθηση καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν θεία λατρεία καὶ ἄρα ἡ ἴδια ἡ λατρεία τελεῖται ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ σύσταση, «εὐσχημόνως». Ὅλες οἱ λεπτομέρειές της εἶναι ἐνδιαφέρουσες γιὰ τὸ ἐκκλησίασμα καὶ δὲν τὸ ἀφήνουν ἀδιάφορο καὶ ἀνύποπτο, ὅπως συνήθως συμβαίνει. Δὲν ὑπάρχει, πράγματι, θέαμα καὶ ἄκουσμα πιὸ ἐλκυστικὸ γιὰ τὴ φωτισμένη ψυχὴ, ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξο λατρεία. Ὅταν, σ' αὐτὴ, εἶναι κανεὶς σὲ θέση νὰ βλέπῃ καθαρά τὴ σημασία καὶ τὸ μήνυμα κάθε λεπτομέρειας, εἶναι ἀδύνατο νὰ μείνῃ «ἀπὸν» μπροστὰ στὰ τελούμενα. Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀφαιρεθῆ σὲ ἄλλες σκέψεις καὶ νὰ τὸν ἐλκύουν οἱ

κοσμικὲς ἔγνοιες. «Ἀποθέτει πᾶσαν τὴν βιοτικὴν μέριμναν», «εἰκονίζει μυστικῶς τὰ Χερουβὶμ» καὶ ἀφοσιώνεται μὲ βαθεῖα εὐλάβεια καὶ κατάνυξη στὴ λατρεία τῆς ζωοποιοῦ Τριάδος, ζώντας τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ. Προγεύεται τὸν ἴδιο τὸν Παράδεισο. Μεθύει πνευματικὰ μέσα στὴν οὐράνια εὐφροσύνη, κρατεῖται στὰ φτερὰ τῆς ψυχικῆς ἐξάρσεως καὶ μεταφέρεται σὲ κόσμους ἄπειρα πιὸ ὠραίους καὶ ἀληθινὰ μακαρίους, βγαίνοντας δὲ κατόπιν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, εἶναι δυναμωμένος ἀπὸ τὴ θεία Χάρη καὶ ἔτοιμος νὰ ἀγωνισθῆ κρατερὰ στὸν στίβο τῶν ἀρετῶν, δίνοντας ἔτσι τὴν μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ στὸν κόσμον μὲ ἓνα φεγγόβολο παράδειγμα. Ἀξίζει λοιπὸν κάθε κόπος γιὰ νὰ φέρουμε καὶ νὰ κρατήσουμε τὸν λαὸ μας στὴν λειτουργικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ πρακτικοὺς τρόπους γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ αὐτό, εἶναι ἀναμφίβολα ἡ διευκόλυνση τοῦ ἐκκλησιάσματος στὴν κατανόηση τῶν λειτουργικῶν λόγων.

Πῶς θὰ πραγματοποιηθῆ αὐτό; Ὅταν δοθοῦν στὸν λαὸ μας τὰ λειτουργικὰ κείμενα μὲ ἀναλυτικὴ παράφραση σὲ κοσμία ἀλλὰ καὶ ζωντανὴ γλῶσσα, ὥστε τὰ νοήματα νὰ ἐξηγοῦνται καὶ νὰ γίνονται ἀφομοιώσιμα ἀπὸ τὸν καθένα.

Θὰ ἦταν μιὰ προσπάθεια, ποὺ παρὰ τὶς ἐνυπάρχουσες δυσκολίες, θὰ ἐξυπηρετοῦσε σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐκκλησιάσματος. Θὰ ἀποκρυπτογραφοῦσε τὴ σημασία τοῦ ὕμνολογικοῦ καὶ λοιποῦ ὕλικου, ἀπὸ στίχο σὲ στίχο καὶ ἀπὸ λέξη σὲ λέξη, ὥστε τίποτε νὰ μὴ μένη στὴ σκιά, τίποτε νὰ μὴ ἀφήνεται ἀκατάληπτο ἢ ἀβέβαιο.

Ἔτσι, ἡ συμμετοχὴ στὴ θεία λατρεία θὰ γίνῃ συνειδητὴ καὶ φωτισμένη καὶ ὅλα τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας θ' ἀπολαμβάνουν τὶς σωτήριες θρησκευτικὲς καὶ αἰσθητικὲς ἀξίες τῆς ἀνυπέρβλητης ὕμνωδίας, ποὺ πλέκεται γύρω ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς θείας οἰκονομίας.

Στὴν παράφραση αὐτὴ, νομίζουμε ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ ἡ δημῶδης γλῶσσα, ἱεροπρεπῆς ὅμως καὶ ἐγκλιματισμένη στὸ ἐκκλησιαστικὸ μας πνεῦμα. Θὰ διατηρῆ, ὅσο γίνεται, τὸ ἄρωμα τοῦ ἀρχαίου κειμένου, τὴν ποιήσή του, τὴν χάρη του. Γλῶσσα, «εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς».

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

== Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α ==

Κωνστ. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων. Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους Α'. — **Ἐπίκαιρα**. — **Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου**, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Τέχνη καὶ Ἠθικαὶ ἀξίαι. — **Μητροπολίτου Δράμας Διονυσίου**, Πίστις, ἔργα, δικαίωσις. — **Μητροπολίτου Ἀττικῆς καὶ Μεγαρίδος Νικοδήμου**, Μορφές τῆς συγχρόνου ἀθεΐας. — **Ἀρχιμ. Καλλινίκου Καρούσου**, Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρουμανίας. — **Ἀρχιμ. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδου**, Γνωριμία μετὸν Ὀρθόδοξο Μοναχισμό. — **Αἶδες. Δρος Ἀ. Ἀλεβιζοπούλου**, Ἐνοριακά, Ἡ ἐξομολόγησις ὡς ἐσωτερικὸν αἷτημα τοῦ ἀνθρώπου. — **Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Κακουλίδου**, Χριστιανικὴ Ὁρησκεία καὶ δεισιδαιμονία. — **Παναγιώτου Δ. Σακελλαρίου**, Ἀρχιμ. Θεολόγος Κ. Παρασκευαΐδης δ. Θ. (1876-1938). Ὁ ἀπ' ἄμβωνος διδάσκαλος καὶ ὁ ἐπιστήμων. — **Π. Α. Σινοπούλου**, Ἐλλήνων καὶ ἀμαρτωλῶν σωτηρία. Μοναχὸς Ἀγάπιος Λάνδος. — **Δημήτρη Φερούση**, Ἐκκλησία καὶ Κόσμος, Ἡ ὑπεράσπισι τῆς ἀμφιβολίας. — **Φ.** Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες. — **Βασ. Μουστάκη**, Γιὰ μιὰ λειτουργικὴ ἀναγέννηση.

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀποφάσει τῆς Ἐποπτικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23/1/69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολὴ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιοδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐξ 100 δραχμῶν ἐτησίαν συνδρομὴν, ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθήναι (140), Περιοδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθήναι 140